

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА»**

Факультет економіки та управління

Кафедра національної економіки та публічного управління

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА

Цифрове врядування

Галузь знань 28 Публічне управління та адміністрування
Спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування

Форма навчання: заочна

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему

**«СТЕРЕОТИПИ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ
ТА ЇХ ВПЛИВ НА МАСОВУ СВІДОМІСТЬ»**

здобувача **Радчука Андрія Петровича**

(підпис)

Науковий керівник: д.е.н., доцент **Усик Віра Іванівна**

(підпис)

**Робота допущена до захисту
перед екзаменаційною комісією
з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)
Завідувач кафедри:
доктор наук з державного управління, доцент,
Карпенко О.В.**

Київ 2022

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА»

Факультет економіки та управління

Кафедра національної економіки та публічного управління

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ

Цифрове врядування

28 Публічне управління та
адміністрування

281 Публічне управління та
адміністрування

ПОГОДЖЕНО

Керівник проектної групи (гарант)
освітньо-професійної програми

_____ О.В. Карпенко

(підпис)

_____ 2022 р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ О.В. Карпенко

(підпис)

_____ 2022 р.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ
здобувачу вищої освіти **Радчуку Андрію Петровичу**

заочної форми навчання

на підготовку кваліфікаційної магістерської роботи

на тему «Стереотипи гендерної політики та їх вплив на масову свідомість»

Тему затверджено наказом ректора Університету від «25» жовтня 2022 р. № 1854-ст

Кваліфікаційна бакалаврська робота виконується на матеріалах КМУ, ВРУ

План кваліфікаційної магістерської роботи

Розділ 1	Гендерні стереотипи та гендерна політика: теоретичний аспект
Розділ 2	Гендерні стереотипи та гендерна політика в Україні
Розділ 3	Рекомендації щодо підвищення ефективності гендерної політики в Україні
Об'єкт дослідження:	стереотипи гендерної політики
Предмет дослідження:	вплив стереотипів гендерної політики на масову свідомість
Мета кваліфікаційної магістерської роботи:	визначення найбільш результативних методів подолання гендерних стереотипів з метою вироблення рекомендацій щодо підвищення результативності гендерної політики

Конкретні завдання, які здобувач повинен виконати для досягнення поставленої мети:

У розділі 1	Дослідити поняття «гендерні стереотипи», з'ясувати їх функції та вплив на суспільство. Проаналізувати історію становлення та розвитку гендерної політики
У розділі 2	Проаналізувати існуючі стереотипи гендерної політики в українському суспільстві та їх вплив на масову свідомість. Здійснити етапізацію розвитку гендерної політики в Україні, в тому числі ресурсного та нормативно-правового забезпечення. Проаналізувати процес трансформації гендерних стереотипів та гендерної політики після початку широкомасштабного вторгнення російської федерації в Україну
У розділі 3	Здійснити аналіз ефективності заходів щодо подолання гендерних стереотипів в Україні та світі. Напрацювати рекомендацій щодо підвищення результативності гендерної політики в Україні.

Завдання підготував
науковий керівник

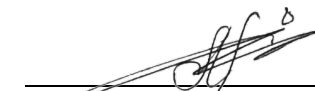
(підпис)

Усик В.І.

(ініціали, прізвище)

« 30 » жовтня 2022 р.

Завдання одержав
здобувач

(підпис)

Радчук А.П.

(ініціали, прізвище)

« 30 » жовтня 2022 р.

Реферат

Кваліфікаційна магістерська робота містить 70 сторінок, список використаних джерел з 85 найменувань.

«Стереотипи гендерної політики та їх вплив на масову свідомість»

Об'єктом дослідження є стереотипи гендерної політики.

Предметом дослідження є вплив стереотипів гендерної політики на масову свідомість.

Мета і завдання дослідження. Метою магістерської роботи є визначення найбільш результативних методів подолання гендерних стереотипів з метою вироблення рекомендацій щодо підвищення результативності гендерної політики.

Відповідно до поставленої мети визначені такі завдання:

1. Дослідити поняття «гендерні стереотипи», з'ясувати їх функції та вплив на суспільство.
2. Проаналізувати історію становлення та розвитку гендерної політики
3. Проаналізувати існуючі стереотипи гендерної політики в українському суспільстві та їх вплив на масову свідомість.
4. Здійснити етапізацію розвитку гендерної політики в Україні, в тому числі ресурсного та нормативно-правового забезпечення.
5. Проаналізувати процес трансформації гендерних стереотипів та гендерної політики після початку широкомасштабного вторгнення російської федерації в Україну.
6. Здійснити аналіз ефективності заходів щодо подолання гендерних стереотипів в Україні та світі.
7. Напрацювати рекомендацій щодо підвищення результативності гендерної політики в Україні.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів. Матеріали магістерської роботи можуть бути використані під час проведення занять для студентів університету, спецкурсів з питань державної

політики у сфері гендерної політики та подолання гендерних стереотипів у суспільстві. Основними цільовими аудиторіями є політики, діячі освіти та культури, редактори та працівники ЗМІ, а також широкі верстви населення. Основні теоретичні положення магістерської роботи та запропоновані висновки можуть бути використані в діяльності органів публічної влади, які розробляють та реалізують державну політику рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, закладах освіти усіх рівнів.

Рік виконання кваліфікаційної магістерської роботи – 2022.

Рік захисту роботи – 2022.

Ключові слова: гендерні стереотипи, державна гендерна політика, масова свідомість, подолання гендерних стереотипів.

В і д г у к
про кваліфікаційну магістерську роботу
здобувача факультету економіки та управління
освітньо-професійної програми «Цифрове врядування»

Радчука Андрія Петровича

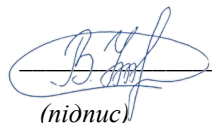
на тему «СТЕРЕОТИПИ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА МАСОВУ
СВІДОМІСТЬ»

1. Актуальність теми. Обрана тема є актуальною, адже відомо, що масовій свідомості властива низка гендерних стереотипів і це має прояв в різних сферах суспільного життя, зокрема негативний прояв. Саме цей деструктивний прояв гендерних стереотипів в політиці є складним і важливим питанням порядку денного, тому заслуговує бути об'єктом дослідження та вивчення, адже це, в свою чергу, може призвести (і вже призводить) до достатньо високого рівня нерівності, що впливає на економічні та демократичні процеси в суспільстві.
2. Позитивні риси кваліфікаційної роботи: 1. Здійснено аналіз існуючі стереотипи гендерної політики в українському суспільстві та їх вплив на масову свідомість. 2. Розроблено рекомендації щодо підвищення результативності гендерної політики в Україні.
3. Наявність самостійних розробок автора. Автор зробив спробу проаналізувати процес трансформації гендерних стереотипів та гендерної політики після початку широкомасштабного вторгнення російської федерації в Україну.
4. Цінність теоретичних висновків та практичних рекомендацій. Основні теоретичні положення магістерської роботи та запропоновані висновки можуть бути використані в діяльності органів публічної влади, які

розробляють та реалізують державну політику рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, закладах освіти усіх рівнів.

5. Наявність недоліків: В роботі не було розкрито частину завдань. По-перше, теоретичне дослідження поняття «гендерні стереотипи» не містить аналізу їхнього впливу на масову свідомість. По друге, не було в достатній мірі проаналізовано існуючі стереотипи гендерної політики в українському суспільстві та їх вплив на масову свідомість. По третє, аналіз нормативно-правової бази обмежився оглядом документів без подальшого аналізу ефективності заходів щодо подолання гендерних стереотипів в Україні та світі. Окрім того, робота має неточності в оформленні літератури.
6. Загальна оцінка кваліфікаційної магістерської роботи та її допущення до захисту перед ЕК. Магістерська кваліфікаційна робота Радчук А.П. може бути рекомендованою до захисту перед ЕК. Рекомендований бал – задовільно.

Науковий керівник професор кафедри національної економіки та публічного управління, д.е.н, «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

(підпис)

Усик В.І.

“14” грудня 2022 р.

РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну магістерську роботу

здобувача другого (магістерського) рівня вищої освіти
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана
освітньо-професійної програми «Цифрове врядування»
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

Радчука Андрія Петровича

на тему: «Стереотипи гендерної політики та їх вплив на масову свідомість»

Актуальність теми кваліфікаційної магістерської роботи. Проблема поширених в стереотипів гендерної політики та їх вплив на масову свідомість у сучасному українському суспільстві в останні роки постала вкрай гостро. Світовий досвід показує, що високий рівень суспільного розвитку, добробуту та економічного зростання безпосередньо пов'язані із ступенем забезпечення прав і свобод особистості, можливостей для самореалізації кожної людини та громадянина. В тому числі, це неможливо без забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Наукові дослідження підтверджують, що «традиційні» гендерні ролі обмежують розвиток особистості і ведуть до соціальної нерівності, обмежують потенційні можливості кожної людини незалежно від статі, віку чи соціального статусу. При цьому одним з найбільш стримуючих чинників для такого розвитку є поширені у суспільстві гендерні стереотипи, дослідження яких останнім часом набувають все більшої актуальності і в Україні. Більше того, в умовах широкомасштабної збройної агресії з боку Російської Федерації досліджувана тема набула особливої ваги, а сама проблема гендерних стереотипів виявила необхідність ефективної та проактивної державної політики в цьому напрямку та отримала неочікувані додаткові можливості до більш швидкого їх подолання.

Якість проведеного дослідження. Робота виконана на належному рівні із використанням достатньо широкої кількості літературних джерел. Представлений в роботі ілюстративний матеріал містить узагальнення сучасних вітчизняних досліджень та оригінальні авторські висновки.

Позитивні риси кваліфікаційної магістерської роботи. Позитивною стороною роботи є акцент на важливості врахування поширених у суспільстві гендерних стереотипів при розробленні та впровадженні в Україні державної політики рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, спрямованість на поширений у більшості розвинених країн світу (Європейському Союзі та країнах G7) досвід, досліджені європейські та світові практики подолання гендерних стереотипів, формування практичних рекомендацій щодо удосконалення державної гендерної політики України у відповідному контексті.

Практична значимість висновків і рекомендацій. Результати виконаного дослідження можуть бути враховані при розробці проектів нормативно-правових

актів з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків з точки зору приділення більш глибокої уваги проблемі поширених у масовій свідомості українського суспільства гендерних стереотипів, а також методам та способам їх поступового та послідовного подолання, що може стати основою для підвищення ефективності державної гендерної політики.

Зауваження. Виникали сумніви щодо рівня обґрунтування в роботі практичних рекомендацій щодо пріоритетів державної гендерної політики в контексті гендерних стереотипів. Проте, надані пропозиції з цього питання є достатньо змістовними та заслуговують на увагу.

В цілому, кваліфікаційна магістерська робота на тему «**Стереотипи гендерної політики та їх вплив на масову свідомість**» відповідає діючим вимогам та заслуговує позитивної оцінки. Робота рекомендується до захисту перед ЕК для отримання кваліфікації магістра з публічного управління та адміністрування.

Рецензент:

Президент ГО «Фундація сприяння
Європейській інтеграції»
д.е.н., професор

Віктор Чужиков

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ТА ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	8
1.1. Гендерні стереотипи: сутність, функції, вплив на суспільство	8
1.2. Гендерна політика : історія становлення та розвитку	14
РОЗДІЛ 2. ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ТА ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ.....	22
2.1. Стереотипи гендерної політики в українському суспільстві та їх вплив на масову свідомість.....	22
2.2. Етапізація розвитку гендерної політики в Україні: аналіз ресурсного та нормативно-правового аспектів.	25
2.3. Трансформація гендерних стереотипів та гендерної політики після початку широкомасштабного вторгнення російської федерації в Україну	32
РОЗДІЛ 3. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ	43
3.1. Аналіз ефективності заходів щодо подолання гендерних стереотипів в Україні та світі.....	43
3.2. Рекомендації щодо підвищення результативності гендерної політики в Україні.....	56
ВИСНОВКИ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Гендерна рівність є невід'ємним аспектом прав людини та цінностей демократичної держави. Україна визначила гендерну рівність також як важливий пріоритет державної політики в контексті забезпечення розвитку країни в цілому. Взнявши на себе ці зобов'язання на національному та міжнародному рівнях, Україна підтвердила, що має надавати жінкам і чоловікам рівні можливості для участі в усіх сферах життя суспільства, включно з військовою.

При цьому, чи не найбільшим стримуючим чинником, який заважає поширенню та укріпленню ідеї рівності прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах соціально-економічного та політичного життя, у масовій свідомості, а також у сім'ї є досі поширені стереотипи щодо ролі, місця та завдань жінок і чоловіків.

З давніх часів склалося так, що жінки мають суттєво менше можливостей для реалізації своїх здібностей, ніж чоловіки. Причиною цього є ставлення суспільства, оточення до жінок. Згідно з поширеним уявленням, жінка може реалізуватись як особистість переважно лише у материнстві та сімейному житті, у той час як професійне зростання та громадсько-політична діяльність вважаються для неї вторинними.

Така суспільна установка вочевидь прийшла до нас навіть не з часів Радянського Союзу, коли більшість законодавчих норм були принципово «гендерно сліпими», тобто не робили жодної різниці між чоловіками і жінками там, де це навпаки виправдано з очевидних, природних. Подібне ставлення до жінок є значно більш архаїчним, і може бути віднесено взагалі до часів первісної людини чи часів середньовіччя. Більше того, ще в часи Київської Русі і навіть

раніше, становище жінки на території сучасної України було досить високим і шановним.

В сучасному світі очевидно, що загадані вище уявлення про жінок є принизливими і такими, що порушують їх права.

В процесі соціалізації чоловіки і жінки розвиваються, орієнтуючись на статеvu приналежність. Сексуальна ідентифікація починається з раннього дитинства і зміцнюється (чи навпаки слабшає) протягом усього життя. «Традиційні» чоловічі і жіночі ролі досі вважаються взаємодоповнюючими і заснованими на біологічних відмінностях. Водночас, чисельні дослідження довели, що традиційні гендерні ролі обмежують розвиток особистості і ведуть до соціальної нерівності, обмежують потенційні можливості кожного індивідуума незалежно від статі і цілісності.

Так, важливі для жінок сімейну та професійну ролі штучно розділяють. Жінка не може в повній мірі реалізувати себе ні в професійній діяльності, ні в ролі дружини та матері. Крім того, домашня робота та робота з догляду, що її у більшості випадків виконує жінка, і яка за своїм фізичним, психологічним та емоційним навантаженням часто не поступається «традиційній» роботі, як у суспільстві, так і на державному рівні є недооціненою і ніяк не оплачується. У багатьох випадках через безальтернативність виконання домашньої роботи та роботи з догляду, жінки мусять влаштовуватися на менш оплачувану роботу, брати відпустки за свій рахунок, внаслідок чого рівень оплати праці жінки є помітно меншим від чоловіка, що в подальшому призводить до ще більшого розриву у рівні пенсійного забезпечення.

Особливо актуальною та невідкладною для вирішення проблеми рівності прав і можливостей жінок і чоловіків в Україні зробила повномасштабне

вторгнення Росії в лютому 2022 року. Більше того, саме ця війна дала підстави суттєво відкоригувати суспільні уявлення щодо цієї проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням природи та сутності гендерних стереотипів у суспільній свідомості, їх впливу на масовій свідомості та способам їх подолання вивчалася багатьма дослідниками протягом століть, зокрема такими як Т.Шібутані, А.Бодалев, В.Трусов, У.Ліппман, Л.Стрікленд та іншими. Серед українських вчених ґрунтовні дослідження гендерних питань в Україні здійснюють Т.Марценюк, Т.Мельник, І.Головашенко, І.Жеребкіна, І.Лебединська, Н.Чухим; вивчення гендерних стереотипів і гендерних ролей – П.Горностай, Т.Виноградова, В.Семенов, Т.Говорун, О.Кікінежді та інші вчені. Питання гендерної політики в Україні висвітлюються в працях К. Левченко (Урядова уповноважена з питань гендерної політики), Т.Мельник, В.Дягілева тощо. Водночас, комплексні дослідження гендерних стереотипів у контексті державної гендерної політики не проводились. Таким чином, потреба дослідження гендерних стереотипів, їх місце у державній гендерній політиці України, впливу на масову свідомість, а також теоретична і практична значимість у визначенні способів їх подолання зумовили вибір теми, мету та завдання роботи.

Мета і завдання дослідження. Метою магістерської роботи є визначення найбільш результативних методів подолання гендерних стереотипів з метою вироблення рекомендацій щодо підвищення результативності гендерної політики.

Відповідно до поставленої мети визначені такі завдання:

1. Дослідити поняття «гендерні стереотипи», з'ясувати їх функції та вплив на суспільство.
2. Проаналізувати історію становлення та розвитку гендерної політики

3. Проаналізувати існуючі стереотипи гендерної політики в українському суспільстві та їх вплив на масову свідомість.

4. Здійснити етапізацію розвитку гендерної політики в Україні, в тому числі ресурсного та нормативно-правового забезпечення.

5. Проаналізувати процес трансформації гендерних стереотипів та гендерної політики після початку широкомасштабного вторгнення російської федерації в Україну.

6. Здійснити аналіз ефективності заходів щодо подолання гендерних стереотипів в Україні та світі.

7. Напрацювати рекомендації щодо підвищення результативності гендерної політики в Україні.

Об'єкт дослідження – стереотипи гендерної політики.

Предмет дослідження – вплив стереотипів гендерної політики на масову свідомість.

Методи дослідження. У роботі використані кількісні та якісні методи дослідження, які допомогли дослідити об'єкт та предмет дослідження.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів. Матеріали магістерської роботи можуть бути використані під час проведення занять для студентів університету, спецкурсів з питань державної політики у сфері гендерної політики та подолання гендерних стереотипів у суспільстві. Основними цільовими аудиторіями є політики, діячі освіти та культури, редактори та працівники ЗМІ, а також широкі верстви населення. Основні теоретичні положення магістерської роботи та запропоновані висновки можуть бути використані в діяльності органів публічної влади, які розробляють та реалізують державну політику рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, закладах освіти усіх рівнів.

Інформаційна база дослідження. Кваліфікаційна магістерська робота виконується на матеріалах вітчизняних та міжнародних нормативно-правових актів з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, міжнародних досліджень у галузі гендерних стереотипів та їх впливу на масову свідомість, фундаментальних положень з теорії державного управління, наукових праць українських і зарубіжних учених за темою дослідження.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків. Кваліфікаційна магістерська робота містить 71 сторінку, список використаних джерел налічує 85 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ТА ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

1.1. Гендерні стереотипи: сутність, функції, вплив на суспільство

Соціальним стереотипом називають суспільно-значуще утворення свідомості і поведінки людей, в якому продукує звичний образ їхнього ставлення до тієї чи іншої життєвої ситуації. Соціальні стереотипи виступають стійкими оціночними уявленнями людей один про одного, що формуються в їх взаєминах [1, с.323].

По суті, гендерні стереотипи – це узагальнення про те, якими є чоловіки та жінки, і, як правило, щодо них існує велика консенсусна думка. Відповідно до теорії соціальних ролей, гендерні стереотипи виникають через невідповідний розподіл соціальних ролей чоловіків і жінок як вдома, так і на роботі. Вже давно існує гендерний поділ праці, і він існував як у первісних суспільствах добувачів їжі, так і в більш складних у соціально-економічному відношенні суспільствах. У домашньому господарстві жінки виконували більшість рутинної домашньої роботи та відігравали основну роль доглядальниці. На робочому місці жінки, як правило, брали участь у сферах обслуговування, орієнтованих на людей, а не в конкурентоспроможних професіях, які традиційно займали чоловіки. Цей контрастний розподіл чоловіків і жінок у соціальних ролях і висновки про те, якими є жінки та чоловіки, породжують гендерні стереотипні концепції.

Відповідно, чоловіків характеризують як більш активних, ніж жінок, які беруть на себе відповідальність і контролюють, а жінок характеризують як більш

спільних, ніж чоловіків, вони налаштовані на інших і будують стосунки. Ці дві концепції були вперше введені Баканом (1966) як фундаментальні мотиви людської поведінки. Протягом останніх десятиліть свобода волі (також згадувана як «маскулінність», «інструментальність» або «компетентність») і спільність (також згадувана як «спільність», «жіночність», «виразність» або «теплота») були незмінними фокусами досліджень. Ці подвійні принципи соціального сприйняття вважаються фундаментальними для гендерних стереотипів і сьогодні.

Стереотипи можуть виконувати адаптивну функцію, дозволяючи людям класифікувати та спрощувати те, що вони спостерігають, і робити прогнози щодо інших. Проте стереотипи також можуть спричинити помилкові оцінки людей, тобто оцінки, засновані на узагальненні переконань про групу, які не відповідають унікальним якостям людини. Ці хибні оцінки можуть негативно або позитивно вплинути на очікування щодо продуктивності та упереджено прийняти подальші рішення, які впливають на можливості та результати роботи як для чоловіків, так і для жінок. Стереотипи про гендер особливо впливові, оскільки гендер є аспектом особистості, який легко помічають і запам'ятовують. Іншими словами, гендер сам по собі є типовою ознакою стереотипного мислення.

Гендерні стереотипи використовуються не тільки для характеристики інших, але й для характеристики себе. Процес формування стереотипів у людини може впливати на ідентичність людей у відповідних стереотипах напрямках. Таким чином, стереотипні характеристики можуть бути самозасвоєні та стають частиною гендерної ідентичності людини – важливого аспекту самооцінки. Юнаки та дівчата дізнаються про гендерні стереотипи зі свого найближчого оточення та ЗМІ, а також навчаються, як поводитись відповідно до гендерної ознаки. Такий досвід соціалізації, поза сумнівом, продовжує впливати на життя

у подальшому, і, справді, дослідження показали, що самохарактеристики чоловіків і жінок різняться в такий спосіб, який відповідає стереотипам, що у них сформувалися.

Таким чином, формування стереотипів відбувається у процесі взаємодії особистостей – представників різних соціальних груп, саме по собі стереотип виникнути не може, оскільки саме суспільство під час своєї життєдіяльності створює моделі поведінки і уявлення про них.

Американський психоаналітик Роберт Столлер у своїй роботі «Стать і гендер: про розвиток мужності і жіночності» у 1968 році вперше відокремив поняття «стать» і «гендер». Перше поняття має на увазі фізіологічні, біологічні відмінності чоловіків та жінок, а поняття «гендер» віддзеркалює їх соціально-культурні та психологічні сторони[21, с.6].

Тоді ж, наприкінці 60-х років минулого сторіччя, цей термін було впроваджено у понятійний апарат в якості наукової категорії. Спочатку він використовувався в історичних, соціологічних і психологічних науках, а пізніше увійшов до понятійного апарату лінгвістики і став вживатися у науково-популярних та публіцистичних джерелах. Гендерний чинник, який враховує фізіологічну стать людини та її соціальні поведінки, є однією з найважливіших характеристик особистості, яка протягом усього її життя певним чином впливає на її усвідомлення своєї ідентичності, а також на ідентифікацію іншими членами соціуму[34, с.73]..

Слід наголосити, що гендер по суті є передусім соціальним феноменом, що доводять результати проведених антропологами наукових досліджень історії розвитку різних етносів. Як вже зазначалося вище, у різноманітних культурах багатьох народів було винайдено певні риси у сценаріях поведінки жіночих і чоловічих ролей. У цьому контексті гендер – це сукупність соціальних

репрезентацій, а не закріплена природою властивість. Це те, що прийнято думати про «жіноче» і «чоловіче» в певній громаді.

У цьому зв'язку відомому вислову Зігмунда Фрейда «Анатомія – це доля» сучасні фахівці протиставляють вислів французької філософині Сімони де Бовуар з її праці «Друга стаття»: «Жінкою не народжуються – жінкою стають». Фактично, те ж саме можна сказати й про чоловіків, адже ми приходимо у світ, де вже існують певні очікування щодо сценаріїв нашої поведінки та гендерних ролей. У процесі виховання та соціалізації ми поступово навчаємося певним «правильним», усталеним у суспільній свідомості ролям, які відповідають традиційним уявленням про мужність та жіночність (маскулінність та фемінність).

Оскільки стереотипи являють собою не стільки явний, скільки непрямий феномен, жінки і чоловіки намагаються культивувати в собі загальноприйняті, стереотипні риси. Фактично це є психологічний тиск, який підштовхує до певної визначеної шаблонної поведінки, і підкріплюються ще й тиском нерівного статусу чоловіків і жінок та тиском оточуючих. У такому разі як чоловіки, так і жінки ведуть себе на людях більше стереотипно, ніж без свідків. Проблема, створювана стереотипами, полягає в тому, що вони примушують людей вірити в стереотипні думки навіть тоді, коли стереотипні риси насправді не існують. Сприйняття та дії людей обумовлені їх обізнаністю щодо соціальних очікувань оточуючих людей, а також практичного досвіду, який визначається їх поведінкою.

Суть і відмінності в стереотипному сприйнятті чоловіків і жінок очевидні. Попри кардинальні соціально-політичні зміни й здобутки жіночого руху протягом останніх півтора сотень років, жінок і чоловіків досі сприймають як осіб з протилежними якостями, скажімо, незалежний – залежна, агресивний – м'яка, брутальний – ніжна, раціональний – емоційна, серйозний – легковажна,

врівноважений – схвильована, сильний – слабка, жорстокий – добра, ініціативний – несмілива. Дослідники стверджують панкультурні подібності гендерних стереотипів. Серед усіх асоційованих з жінками рис три вважалися тільки жіночими (тобто взагалі не приписувалися чоловікам) в усіх досліджуваних країнах: сентиментальність, покірність і забобонність. Натомість лише чоловічими всюди вважали схильність до ризику, владність, сила, незалежність.

Як наслідок, в суспільстві склались передумови для подальшої сегрегації жінок і чоловіків, передусім у сфері економічної діяльності. У якості умовної схеми, що відображає структурування тіньової/неформальної сфери та пояснюючої питання про те, що робить жінку невидимою у неформальній економіці, може бути використана модель російської дослідниці З.Хоткіної “гендерної піраміди неформальної діяльності” (рис.1).

Рис.1. Гендерна піраміда неформальної діяльності

На думку автора моделі, часто обумовлена поширеними гендерними стереотипами “гендерна піраміда неформальної діяльності” дозволяє зрозуміти

масштаби та рівень структурованості неформального сектору за параметрами статі, доходу, статусу, ступеня легітимності та добровільності або примусовості вибору діяльності.

З точки зору гендерної структури в такій піраміді верхні “поверхи” представлені переважно чоловіками, а нижня частина буде навпаки «жіночою». Таким чином більша частина піраміди – це жінки, які працюють на ринках, у переходах, палатках, з лотків, працюючих у різних невеличких кафе, на дому, в нелегальних цехах тощо. Знаходячись на нижніх шарах цієї піраміди, жінки стають практично безправними і піддаються надмірній експлуатації, тобто працюють без договору, мають важкі умови праці, ненормований робочий день, відсутність виплат лікарняних та відрахувань на пенсійне страхування.

Гендерні стереотипи справляють великий вплив на процес соціалізації жінок і чоловіків. Дослідники виділяють три умовні групи гендерних стереотипів [6, с.32].

Перша група стереотипів базується на відповідних уявленнях про психологічні риси та якості особистості чоловіків та жінок – стереотипи «masculine – feminine», відповідно до яких чоловіки та жінки є протилежностями.

Чоловікам при цьому приписується активне, творче начало, здатність вирішувати проблеми, застосовувати розвинуте логічне мислення та власну компетентність, керуватися інтелектом. Жіноче ж начало – природно-репродуктивне і тому жінка повинна бути підлеглою, залежною, керуватися емоціями.

Друга групи стереотипів у своїй основі базується на соціальних чинниках, які стверджують професійні ролі чоловіків і жінок. Для жінки головними є ролі сімейні (жінка, мати, господарка), а для чоловіків – ролі продуктивні, наприклад керівника та найманого працівника.

До останньої групи гендерних стереотипів дослідники відносять стандартизовані уявлення, які пов'язані з відмінностями у змісті праці жіночої та чоловічої. Місце жінки - у сфері виконавчої та обслуговуючої праці, чоловіка – у сфері інструментальної та творчої праці.

Усі три групи стереотипів тісно переплетені між собою, мають міцні позиції в суспільстві, а тому суттєво впливають на нього. При цьому вплив є прихованим і тому дуже важко піддається коригуванню [6, с.32].

Загалом, незважаючи на помітний прогрес у забезпеченні рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у різних сферах життя, на сьогоднішній день гендерні стереотипи займають значне місце в всіх інституціях та різноманітних сферах людської діяльності. При цьому, вони значно спрощують, непрямо і приховано примітивізують соціокультурне різноманіття в суспільстві. Вони настільки щільно пронизують життя кожної людини, що стають непомітними, але потужними чинниками нашого світогляду, поведінки і життєвого вибору, звужуючи життєвий вибір в залежності від того, якої біологічної статі є людина. Тому перебування під впливом гендерних стереотипів фактично означає поширення сформованих культурою та традиціями характеристик певної статевої групи на всіх її представників/-ниць без усвідомлення того, що кожна людина є, передусім, неповторною особистістю.

1.2. Гендерна політика : історія становлення та розвитку

Гендерна рівність – складова загального, загальновизнаного поняття рівності та рівних можливостей, яке покладено в основу функціонування таких глобальних міжнародних організацій, як ООН. Демократичне суспільство повинно надавати і чоловікам, і жінкам рівні можливості брати участь в усіх сферах життя. Гендерна дискримінація у будь-якій соціальній сфері (як

публічній, так і приватній) та у будь-якому інституті (від сім'ї до політики) є важливим питанням, яке в демократичному суспільстві має вирішуватися на державному рівні.

Успішне регулювання гендерних відносин у суспільстві передбачає утвердження цінності гендерної рівності, недопущення дискримінації за ознакою статі, забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень, забезпечення рівних можливостей для жінок і чоловіків щодо поєднання професійних та сімейних обов'язків [3].

На сьогоднішній день головними провідниками ідеї рівних прав та можливостей жінок і чоловіків є ключові міжнародні організації, які як правило є структурами Організації Об'єднаних Націй. Саме вони становлять міжнародну основу для моніторингу, координації та впровадження політики сприяння гендерній рівності та подолання гендерних стереотипів.

У контексті загальносвітової тенденції забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя гендерна політика в Україні розробляється та реалізується в тісній співпраці з багатьма міжнародними інституціями, які створені та працюють для цього як загалом, так і в більш конкретних областях. Основними з них є:

1. Комісія зі становища жінок (CSW), заснована в 1946 році Економічною та соціальною радою ООН (ECOSOC) з метою координації зусиль із забезпечення гендерної рівності.

Спочатку вона діяла як підкомітет Комісії ООН з прав людини, а згодом стала глобальним керівним органом, який займається виключно питаннями гендерної рівності та покращенням становища жінок.

2. Міжнародна організація праці (Україна набула членства з 1954 року)

Це одна з найстаріших міжнародних міжурядових організацій, заснована в 1919 році урядами різних країн для підтримки міжнародного співробітництва для забезпечення глобального миру та зменшення соціальної несправедливості шляхом покращення умов праці. У 1946 році МОП стала першою спеціалізованою установою ООН.

Вона розробляє міжнародні трудові стандарти у формі конвенцій і рекомендацій, які встановлюють мінімальні стандарти основних трудових прав: свобода асоціації, право на організацію, ведення колективних переговорів, заборона примусової праці, гендерна рівність тощо. Ключові стратегічні цілі МОП полягають у сприянні реалізації основоположних принципів і прав у сфері праці, у створенні більших можливостей для працівників для забезпечення гідної праці та адекватної винагороди, у підвищенні ефективності соціального захисту для всіх верств населення, у зміцненні трипартизму та соціального діалогу.

3. ООН-Жінки (Організація ООН з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок), заснована 2 липня 2010 року за рішенням Генеральної Асамблеї ООН (Резолюція № 64/289), яка зосередила мандати та функції чотирьох існуючі на той час окремі підрозділи ООН з гендерної рівності: Фонд ООН для розвитку в інтересах жінок (UNIFEM), Відділ з питань покращення становища жінок (DAW), Офіс спеціального радника Генерального секретаря з гендерних питань та покращення становища жінок, та Міжнародний науково-дослідний і навчальний інститут ООН з питань покращення становища жінок.

Діяльність організації спрямована на реалізацію глобальної програми Цілей сталого розвитку для жінок і дівчат та сприяння рівноправній участі жінок у всіх сферах життя, включаючи розширення економічних можливостей жінок.

«ООН-Жінки» також координує та підтримує роботу всієї системи ООН, спрямовану на досягнення гендерної рівності, а також усі обговорення та домовленості, пов'язані з Порядком денним до 2030 року. Діяльність суб'єкта спрямована на утвердження ключової ролі гендерної рівності в досягненні Цілей сталого розвитку та всеосяжного миру.

4. Організація економічного співробітництва та розвитку — це міжнародна організація, яка об'єднує 35 країн (більшість із них — країни з розвинутою ринковою економікою, які разом забезпечують приблизно 2/3 світового ВВП) і надає урядам цих країн рекомендації щодо розвідки, розвиток і вдосконалення соціально-економічної політики. Активно співпрацює з країнами світу, які не є членами організації, зокрема з Україною (з 1997 р.).

5. Міжнародна ініціатива «Партнерство Біарріц за гендерну рівність» — це міжнародна ініціатива, започаткована лідерами G7 на саміті G7 у Біарріці (Франція) 25 серпня 2019 року, спрямована на підвищення відповідальності G7 та консолідацію зусиль інших держав для досягнення гендерної рівності.

Україна отримала офіційне членство 12 вересня 2020 року.

6. Міжнародна коаліція за рівну оплату праці (ЕРІС)

Міжнародна ініціатива, започаткована на 72-й сесії Генеральної Асамблеї ООН 18 вересня 2017 року в Нью-Йорку (США). Була створена для зменшення різниці в оплаті праці між жінками та чоловіками, забезпечення дотримання принципу рівної оплати за рівноцінну працю в усіх країнах і секторах економіки.

Коаліція була заснована Міжнародною організацією праці спільно з Структурою Організації Об'єднаних Націй з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок («ООН-Жінки») та Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Україна в особі Уряду приєдналась до ЕРІС 9 грудня 2020 року.

Слід зауважити, що Україна стала другою в світі після Канади країною, в якій до ЕРІС приєдналися не лише Уряд, але також представницькі органи роботодавців (в особі Конфедерації роботодавців України) та робітників (Федерація професійних спілок України). Крім того, Україна на сьогодні є єдиною країною, від якої до ЕРІС приєднався представник громадянського суспільства в особі Київського інституту гендерних досліджень.

Усі вищеназвані організації та установи у своїй взаємодії розробляють та впроваджують загальну нормативну базу з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Відповідно до статті 9 Конституції України всі ратифіковані Україною міжнародні документи мають обов'язкову силу на її території і є складовою частиною її національного законодавства. Враховуючи це, а також те, що головними розробниками міжнародних норм у галузі прав людини є ООН та її структури, розглянемо передусім ключові з таких документів.

1. Статут Організації Об'єднаних Націй (ратифікований Україною 22 серпня 1945 р.)

Документ, в якому вперше на світовому рівні проголошено ідею рівних прав і можливостей жінок і чоловіків. Зокрема, у цілях ООН (стаття 1 Статуту) пропонується «досягти міжнародного співробітництва... у сприянні та заохоченні поваги до прав людини та основних свобод для всіх без різниці раси, статі, мови чи релігії».

2. Статут Міжнародної організації праці (прийнятий 28 червня 1919 року з поправками, внесеними на конференціях МОП у 1922, 1945, 1946, 1953, 1962 та 1972 роках) і Декларація про цілі та завдання Міжнародної організації праці (прийнятий 10 травня 1944 р.). Для України вимоги МОП стали обов'язковими після вступу до організації у 1946 році.

3. Конвенція МОП № 100 про рівну винагороду чоловіків і жінок за працю рівної цінності (ратифікована Україною 10 серпня 1956 р.).

4. Конвенція МОП №111 про дискримінацію у сфері праці та занять (ратифікована Україною 04.08.1961 р.)

5. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) (ратифікована Україною 12 березня 1981 р.)

6. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (ратифікований Україною 19 жовтня 1973 р.)

7. Конвенція МОП про рівне ставлення та рівні можливості для працюючих чоловіків і жінок: працівники з сімейними обов'язками № 156 (ратифікована Україною 11 квітня 2000 р.)

8. Пекінська декларація та платформа дій (прийняті на четвертій Всесвітній конференції з питань жінок 15 вересня 1995 р.)

9. Рекомендації ОЕСР Ради з питань гендерної рівності, дотримання яких є одним з 11 критеріїв приєднання до Міжнародної коаліції рівної оплати праці (EPIC):

10. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їх державами-членами, з іншої сторони.

Відповідно до статті 419, глави 21 «Співпраця у сфері зайнятості, соціальної політики та рівних можливостей», Сторони Угоди зміцнюють свій діалог і співпрацю щодо просування порядку денного гідної праці, політики зайнятості, здоров'я та безпеки на роботі, соціального діалогу, соціального захисту, соціальна інтеграція, гендерна рівність та недискримінація.

11. Столітня декларація МОП про майбутнє праці (прийнята 108-ю Міжнародною конференцією праці 21 червня 2019 р., схвалена Генеральною Асамблеєю ООН 16 вересня 2019 р.)

Він був прийнятий у рік сторіччя Міжнародної організації праці, що стало не лише можливістю оцінити результати 100-річної діяльності, а й виробити бачення майбутнього роботи в глобальному масштабі, визначивши сфери подальшої концентрації зусилля. Декларація підтримана.

12. Конвенція Ради Європи про запобігання та боротьбу з насильством щодо жінок і домашнім насильством («Стамбульська конвенція») – договір Ради Європи про права людини проти насильства щодо жінок і домашнього насильства, який був відкритий для підписання 11 травня 2011 року, в Стамбулі, Туреччина.

20 червня 2022 року Верховна Рада підтримала ратифікацію Стамбульської конвенції, тобто вона набуде чинності в Україні 1 листопада 2022 року.

13. Стратегія гендерної рівності Ради Європи на 2018-2023 роки

Досягнення гендерної рівності є ключовим елементом у реалізації місії Ради Європи, суть якої – захищати права людини, підтримувати демократію та забезпечувати принцип верховенства права.

Гендерна рівність передбачає рівні права для жінок і чоловіків, дівчат і хлопців, а також їх однакову значущість, можливості, обов'язки та участь у всіх сферах суспільного й особистого життя. Так само вона означає рівний доступ жінок і чоловіків до ресурсів та розподіл цих ресурсів між ними.

Враховуючи, що Україна на законодавчому рівні визначила одним зі своїх ключових орієнтирів вступ до Європейського Союзу, вона таким чином отримала чіткий орієнтир для подальшого вдосконалення як законодавчої бази, так і для розроблення процедур та механізмів їх реалізації.

14. Резолюція Європейського парламенту від 12 березня 2013 року про подолання гендерних стереотипів у ЄС (2012/2116(INI)).

В цьому документі Європейський Парламент визнав наявність і необхідність подолання у країнах ЄС стереотипів, які відводять жінкам і чоловікам ролі, що традиційно нав'язуються їм суспільством. Європейський парламент закликав держави-члени включити в законодавство про гендерну рівність положення про боротьбу з сексистськими стереотипами, та закликав національні парламенти протистояти цим стереотипам шляхом ухвалення законодавчих норм, які б передбачали санкції за сексистські зауваження або образи, підбурювання до ненависті чи насильства на основі гендеру.

РОЗДІЛ 2

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ТА ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ

2.1. Стереотипи гендерної політики в українському суспільстві та їх вплив на масову свідомість

Завдяки численним досі поширеним «гендерно-сліпим» принципам у розробці законодавчої бази та реалізації державної політики, які були успадковані Україною з часів Радянського Союзу та досі використовуються на практиці, ступінь гендерної нерівності в Україні нижчий, ніж навіть у деяких розвинених країнах. Так, з оцінкою 0,707 бала Україна все ще випереджає такі європейські країни, як Мальта (0,703), Угорщина (0,699), Румунія (0,698), Кіпр (0,696), Греція (0,689). Також Україна випереджає такі економічно розвинені країни, як Республіка Корея (0,672), Китай (0,682), Японія (0,650), Туреччина (0,639) [10]

Відповідно до останнього Глобального звіту щодо гендерної нерівності (World Economic Forum Global Gender Gap Report 2022), у Глобальному індексі гендерної нерівності Україна посіла 81 місце серед 146 країн, охоплених дослідженням [74, с.10].

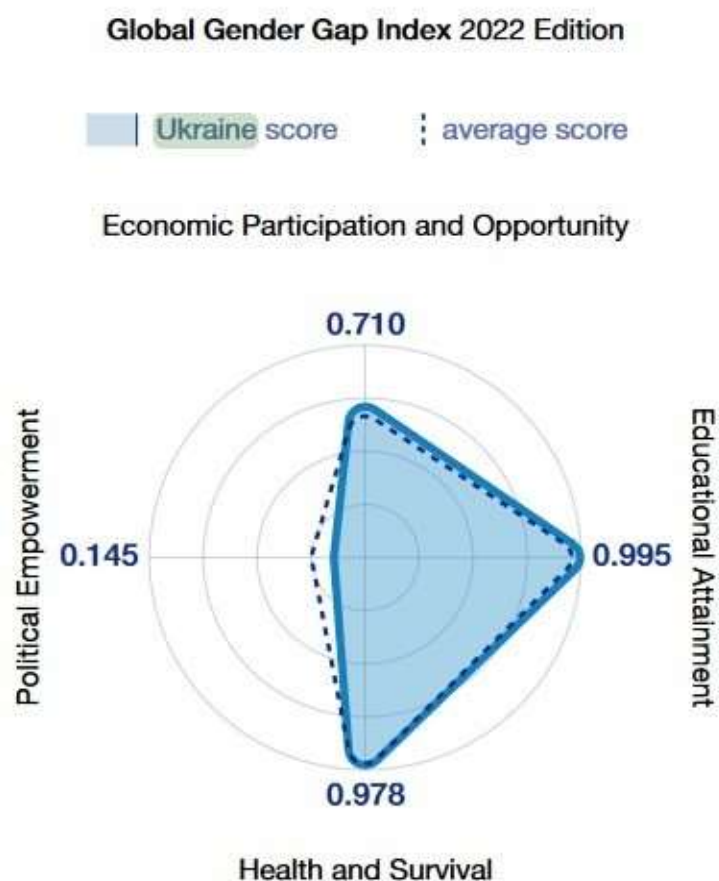

Рис.1.2 Глобальний індекс щодо гендерної нерівності

Джерело [74, с.346]

Більш детальний аналіз комплексного індексу GGG показує, що основною причиною низької позиції України порівняно з більшістю розвинених країн є слабе представництво жінок у політичному житті (Political Empowerment, 0,145 бала).

Index and Subindex	2022		▼ 2021	
	Score	Rank	Score	Rank
Global Gender Gap Index	0.707	81st	0.714	74th
Economic Participation and Opportunity	0.710	62nd	0.732	44th
Educational Attainment	0.995	53rd	1.000	27th
Health and Survival	0.978	37th	0.978	41st
Political Empowerment	0.145	100th	0.147	103rd

Рис.1.3. Глобальний індекс щодо гендерної нерівності в Україні

Джерело [74, с.346]

Водночас інші два компоненти Індексу – освітній рівень та здоров'я та виживання – значно вищі – 0,995 (53 місце) та 0,978 (37 місце) відповідно. Інший важливий компонент, економічна участь і можливості, стоїть на 0,710 (62 місце).

Важливо підкреслити, що за попередні роки, до початку агресивної війни Росії проти України, наша держава значно просунулася в забезпеченні рівних прав і можливостей жінок і чоловіків: у 2020 році вона посіла 59 місце серед 153 країн з 0721 балом.

Враховуючи, що співвідношення жінок і чоловіків у політичних партіях, представлених у Верховній Раді України, практично не змінилося після позачергових виборів 2019 року, очевидно, що основною причиною значного падіння рівня гендерної рівності в Україні є 2022 рік – це розв'язана РФ війна та спровоковані нею процеси.

Відповідно до суспільних стереотипів і думок політичної еліти, жінка повинна облаштовувати «сімейне вогнище» і бути «окрасою» нації та чоловіків. Але сучасна реальність – інша. Українські жінки мають на рівні із чоловіками високий рівень освіти, залучені на такому ж рівні до ринку праці, у тому числі, і до державної служби. Жінки поступово входять до «великої» політики України, аби відстоювати свої інтереси і розбудовувати державу. Хоча стикаються із труднощами «подвійного навантаження» (браку часу), нестачі матеріальних ресурсів і – підтримки з боку суспільства.

2.2. Етапізація розвитку гендерної політики в Україні: аналіз ресурсного та нормативно-правового аспектів.

Країни Європейського Союзу, набуття членства в якому визначено пріоритетною метою в Україні, пришвидшеними темпами переводять у практичну площину давно задекларовані положення про те, що розширення можливостей жінок, їхня участь на основі рівності в усіх сферах життя суспільства, є одним з найголовніших чинників економічного, соціального розвитку. У багатьох країнах Європи уряди очолюють жінки, а також досягнуто паритетне представництво чоловіків і жінок у парламенті.

Розвиток гендерного законодавства в Україні також відбувається досить швидкими темпами. Серед зобов'язань, які взяла на себе Україна перед Європейським співтовариством, визначено досягнення жінками і чоловіками рівних прав та можливостей.

За останні 10 років Україна суттєво просунулася у вивченні, осмисленні гендерної проблематики, а також впровадженні принципів гендерної рівності у

всі сферах соціально-економічного життя. Державна політика орієнтується на створення рівних можливостей для жінок і чоловіків, при цьому вона проводиться з урахуванням міжнародних документів, підписаних Україною.

Як вже зазначалося, головними ініціаторами і провідниками ідеї рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у світі виступають міжнародні організації, більшість з яких – відповідні структури ООН. При цьому, міжнародне правове поле для захисту рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків формують затверджені цими інституціями міжнародні нормативно-правові акти.

Згідно зі статтею 9 Конституції України [11] Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Крім того, укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України.

Разом із тим, згідно із висновками Комітету експертів МОП із застосування конвенцій та рекомендацій (The Committee of Experts on the Application of Conventions and Recommendations, CEACR), прийнятими 5 травня 2018 року, законодавство України чоловіків і жінок відповідає у недостатньому обсязі закріпленим Конвенцією № 100 принципам рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, зокрема й на рівну оплату за працю рівної цінності.

Також, у національному законодавстві не врегульовано питання професійної реінтеграції батьків, які повертаються з відпустки у зв'язку з народженням дитини, гнучких графіків роботи для працюючих батьків, які мають дітей старше трьох років, та інших механізмів, які існують у світі. Питанню залучення працівників-батьків до виконання сімейних обов'язків і догляду за дітьми у чинному законодавстві приділяється критично мало уваги.

При цьому, за висновком КЕЗКР, існуюча статистична інформація про наявність послуг і закладів із догляду за дітьми не дозволяє повною мірою оцінити прогрес щодо повноти реалізації обома батьками права на поєднання трудових та сімейних обов'язків.

Національне законодавство України у сфері гендерної рівності:

1. Конституція України

Відповідно до статті 24 не допускається привілеїв і обмежень за ознакою статі, забезпечується рівність прав жінок і чоловіків [27].

Водночас цією ж статтею визначено, що рівноправність жінок і чоловіків забезпечується також шляхом створення умов, які дають жінкам змогу поєднувати працю з материнством; правовий захист, матеріальна і моральна підтримка материнства і дитинства, у тому числі надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям.

Так, у цій же статті поряд із декларацією про рівність прав жінки та чоловіка містяться положення, які є абсолютно дискримінаційними щодо чоловіків: не йдеться про батьківство чоловіків, їх можливості поєднувати сімейні та трудові обов'язки, а також будь-яка форма підтримки чоловіків, які мають дітей (у тому числі можливість отримати відпустку по догляду за дитиною).

2. Кодекс законів про працю України

Основний нормативно-правовий документ, що регулює трудові відносини в Україні, зокрема робочий час і відпочинок, заохочення та стягнення працівників, гарантії останнім з боку роботодавця тощо [26].

Він містить положення, які встановлюють нерівне ставлення до працівників із сімейними обов'язками всупереч Конвенції МОП № 156, ратифікованій Україною, та статті 3 Закону України «Про забезпечення рівних

прав та можливостей жінок і чоловіків». Зокрема, багато положень стосуються лише жінок, оскільки жінки (матері) за замовчуванням відіграють провідну роль у догляді за дітьми. Це створює ризик того, що роботодавці можуть відмовити молодим жінкам у працевлаштуванні через ймовірність їхньої вагітності з наступною довгостроковою відпусткою по догляду за дитиною (хоча це офіційно не вказано як причина).

3. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [13]

Це ключовий профільний нормативно-правовий акт, який регулює питання гендерної рівності. Але, незважаючи на існуюче положення про забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень, це не стосується рівних можливостей представництва жінок в органах управління компаній.

4. Закон України «Про засади запобігання і протидії дискримінації в Україні» [14]

5. Закон України «Про оплату праці» [15]

Даний Закон по суті є «гендерно сліпим», іншими словами він не враховує неоплачувану домашню роботу

6. Стратегія подолання бідності (затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.03.2016 № 161) [16]

Метою цієї Стратегії є поступове зменшення масштабів бідності, соціальної ізоляції в Україні та запровадження нових механізмів їх запобігання. Одним із ключових завдань у сфері розширення доступу до продуктивної зайнятості, сприяння зростанню доходів населення від зайнятості та виплат у системі державного соціального страхування для забезпечення гідних умов праці є зменшення економічно необґрунтованої нерівності та сприяння принципу

соціальної справедливості в розподілу доходів шляхом, зокрема, сприяння гендерній рівності оплати праці в усіх сферах економічної діяльності шляхом посилення громадського та громадянського контролю, поступового впровадження гендерного квотування на державних підприємствах.

7. Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30.09.2019 № 722/2019 [17].

Даним Указом до правового поля України фактично вводяться Цілі сталого розвитку ООН, ухвалені на Саміті ООН зі сталого розвитку у вересні 2015 року. Однією із визначених цим Указом цілей визначено Ціль №5 «забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчат».

8. Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та Операційний план з її реалізації на 2022-2024 роки, затверджені розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12.08.2022 № 752-р [18].

9. Національна економічна стратегія на період до 2030 року [19] .

Затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 179 після приєднання України до міжнародної ініціативи «Партнерство Біарріц» з утвердження гендерної рівності та Міжнародної коаліції за рівну оплату праці, відтак під час розроблення до документу були включені норми щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в економічній площині. Цільовими індикаторами у цьому зв'язку також визначено входження України до ТОП-40 держав з Глобальним індексом гендерного розриву (Global Gender Gap Index) та у ТОП-20 за економічною складовою дослідження «Глобальний звіт про гендерний розрив» (Global Gender Gap).

Органи влади, які займаються питаннями гендерної рівності в Україні

1. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (Закон України від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР) [20]

Здійснює постійний парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина та захистом прав кожного на території України та в межах її підсудності.

2. Урядовий уповноважений з питань гендерної політики (постанова Кабінету Міністрів України від 07 червня 2017 р. № 390) [21]

Посадова особа, уповноважена Кабінетом Міністрів України, на яку покладено функцію організації здійснення Кабінетом Міністрів України повноважень у сфері забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Основними завданнями Урядового уповноваженого є, зокрема:

1) сприяння реалізації єдиної державної політики, спрямованої на досягнення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства;

2) участь відповідно до повноважень у координації діяльності міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків;

3) здійснення контролю за дотриманням Кабінетом Міністрів України принципу гендерної рівності під час прийняття нормативно-правових актів тощо.

3. Міністерство соціальної політики України

Відповідно до Положення про Міністерство соціальної політики України [22], затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 р. № 423, Мінсоцполітики є головним центральним органом виконавчої влади в Україні, який: здійснює діяльність, спрямовану на щодо забезпечення рівних

прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства, розробляє Національний план дій щодо реалізації гендерної рівності, підбиває підсумки виконання державних програм з гендерної рівності, у межах своїх повноважень, визначених законом, здійснює моніторинг дотримання гендерної рівності у процес прийняття кадрових рішень у центральних та місцевих органах виконавчої влади, організовує навчання державних службовців з питань рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, разом з іншими центральними органами виконавчої влади готує науково обгрунтовані пропозиції щодо забезпечення гендерної рівності, організовує відповідно до встановлений порядок проведення наукових та експертних досліджень з рівноправних тем прав і можливостей жінок і чоловіків, а також здійснює моніторинг та узагальнення результатів діяльності щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків у різних сферах життя суспільства.

4. Міністерство економіки України

Постановою Кабінету Міністрів України від 11 вересня 2019 р. № 838 [23] делеговано регулювання оплати праці як складової розробки та реалізації державної політики у сфері праці, зайнятості, трудової міграції, трудових відносин, соціального діалогу, громадського контролю. контроль за додержанням законодавства про працю та зайнятість - до компетенції Міністерства економіки України.

Окрім зазначених державних органів, в Україні діє велика кількість громадських, дослідницьких та експертних організацій, які оцінюють та аналізують проблеми гендерної рівності в нашій державі, а також сприяють розробці рекомендацій для законодавчої та виконавчої гілок влади з метою сприяння вирішенню та розробці більш якісних документів державної гендерної політики.

Конституція України проголосила курс нашої держави на забезпечення рівності прав жінки і чоловіка шляхом надання жінкам рівних з чоловіками можливостей у різних сферах. Проте, втілення принципу рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, як складової державної політики, вимагає значних зусиль та послідовної роботи як державних органів так і громадянського суспільства. Поряд із політичною волею та поступовими змінами у свідомості громадян це дозволить реалізувати ідею гендерної рівності в Україні та подолати гендерні стереотипи, які глибоко вкорінились у суспільній свідомості.

При цьому, слід відзначити, протягом останніх років питанню впровадження принципів рівних можливостей для жінок і чоловіків.

2.3. Трансформація гендерних стереотипів та гендерної політики після початку широкомасштабного вторгнення російської федерації в Україну

Станом на 29 травня 2022 року війна спричинила понад 6,8 мільйона біженців, які покинули Україну, понад 90% з яких – жінки та діти. Понад 7 мільйонів внутрішньо переміщених осіб, де понад дві третини внутрішньо переміщених осіб (ВПО) становили жінки та діти. Підвищена вразливість до гуманітарної кризи, оскільки 72% отримувачів соціальної допомоги у 2021 році були жінки, гендерний розрив в оплаті праці становив 18,6% (згідно з останнім звітом Державної служби статистики України від 03.03.2022) та розрив у пенсійному забезпеченні 30%. Збільшення тягаря неоплачуваної роботи по догляду через припинення надання основних послуг, враховуючи, що 95% батьків-одинаків є жінками, і на них лежить найбільший тягар неоплачуваної

домашньої роботи та роботи з догляду. Підвищені ризики експлуатації та гендерного насильства, які загострюються під час конфлікту, вимушеного переміщення, тимчасового розміщення або розміщення у притулку, а також збільшення військової присутності. 80 000 жінок, які, за оцінками Фонду ООН у галузі народонаселення (United Nations Population Fund, UNPFA), не мають доступу до критично важливої медичної допомоги в Україні протягом наступних трьох місяців.

Війна також серйозно вплинула на соціальну згуртованість, безпеку громади та стійкість місцевих громад, особливо жінок і дівчат. Відсутність доступу до соціальних послуг, зокрема шкіл, і обмежені ресурси громади збільшили тягар догляду за місцевими жінками, які відповідають за догляд за дітьми, інвалідами та літніми членами родини.

Незважаючи на прогрес у сфері гендерної рівності протягом останніх років перед війною, ратифікацію більшості відповідних глобальних конвенцій та прийняття відповідного законодавства, українські жінки продовжують стикатися з перешкодами для їхньої значущої економічної, громадської та політичної участі, що ускладнюється ще й ризиками економічної крихкості, поганим станом здоров'я та схильністю до насильства для деяких із найбільш уразливих груп. Традиційні цінності та патріархальні погляди, які виправдовують дискримінацію та насильство щодо жінок і дівчат, залишаються широко поширеними, тоді як існуюча гендерна нерівність постійно посилюється через гуманітарну кризу, спричинену повномасштабним вторгненням Росії в Україну у лютому 2022 року.

Новий швидкий гендерний аналіз для України, проведений UN Women та CARE International (Cooperative for Assistance and Relief Everywhere) і опублікований у травні 2022 року, показує, що жінки та меншини в Україні стикаються з величезними труднощами, коли йдеться про здоров'я, безпеку та

доступ до їжі як результат кризи. В Україні жінки дедалі частіше стають головами домогосподарств і лідерами у своїх громадах, оскільки чоловіків призивають на військову службу, але вони залишаються значною мірою виключеними з офіційних процесів прийняття рішень, пов'язаних із гуманітарними зусиллями, миротворчими та іншими сферами, які безпосередньо впливають на їх життя [66].

Аналіз, заснований на опитуваннях та інтерв'ю з людьми в 19 регіонах України з 2 по 6 квітня 2022 року, проливає світло на гендерну динаміку кризи.

Звіт показує, що вплив війни є особливо непропорційним для маргіналізованих груп, таких як домогосподарства, які очолюють жінки, внутрішньо переміщені особи, роми, LGBTQIA+ та люди з обмеженими можливостями. Багато респондентів із ромських громад свідчили про серйозну дискримінацію як у щоденній боротьбі, так і в доступі до гуманітарної допомоги.

Аналіз також показує, що гендерні ролі в Україні змінюються. У той час як багато чоловіків стали безробітними і в основному служать у збройних силах, жінки повідомляють, що беруть на себе нові ролі та кілька робочих місць, щоб компенсувати втрачений сімейний дохід. Жінки також відіграють життєво важливу роль у гуманітарному реагуванні в місцевих громадах, однак, незважаючи на те, що вони беруть на себе все більшу роль лідера у своїх сім'ях і громадах, вони значною мірою виключені з офіційних політичних та адміністративних процесів прийняття рішень.

Із закриттям шкіл, високим попитом на волонтерську роботу та відсутністю чоловіків тягар неоплачуваного догляду за жінками значно зріс. Відступ від гендерної рівності вже очевидний у поточній кризі. Війна збільшує безробіття серед усього населення та, ймовірно, підштовхне жінок до незахищених неформальних секторів економіки та збільшить бідність.

Жінки та дівчата також підкреслювали поганий доступ до медичних послуг, особливо для постраждалих від гендерно зумовленого насильства (Gender Based Violence, GBV), вагітних, вагітних і новонароджених, а також зростаючий страх перед GBV і нестачею їжі, особливо для тих, хто живе в районах інтенсивних конфліктів. Багато респондентів також говорили про проблеми та бар'єри, з якими вони стикаються в доступі до гуманітарної допомоги та послуг; і близько 50% жінок і чоловіків вказали, що психічне здоров'я було основною сферою життя, на яку вплинула війна.

У цьому зв'язку досить показовими є процеси, які в останні роки відбувалися в українських збройних силах, а також результати відповідних перетворень.

Українська армія на сьогодні є однією з найбільш фемінізованих армій серед європейських країн. Згідно з офіційними даними, у ЗСУ проходить службу понад 31 000 жінок. Жінки складають понад 10% чисельності особового складу, залученого до сил і засобів ООС. Порівняно з 2014 роком кількість жінок у війську збільшилася вдвічі. Однак, через негативний вплив факторів військового і воєнного середовища, жінки-військовослужбовці мають більше захворювань і проблем з репродуктивним здоров'ям, ніж представниці «мирних» професій.

За твердженням лікарів, досить бойові дії значно сильніше впливають на жінок, ніж на чоловіків, виснажуючи жінку фізично, психоемоційно, а також підриває їхнє репродуктивне здоров'я:

Внаслідок цього у жінок можуть розвинути:

- обумовлені стресом менструальні порушення;
- відсутність менструацій;
- безпліддя;

– гормонозалежні передпухлинні і пухлинні стани репродуктивної системи.

Жінки-військовослужбовці відчують на собі два види стресу – військовий і воєнний.

Військовий пов'язаний з проходженням служби, з виконанням професійних обов'язків, у той час як воєнний або «бойовий» вважається більш тяжким і травматичним.

У зоні збройного конфлікту для жіночого здоров'я руйнівними є такі чинники:

психофізичні навантаження з обмеженням сну та їжі;

складні побутові умови;

переохолодження;

шум, вібрація, випромінювання;

хімічне та фізичне забруднення після бомбардувань та руйнувань;

ускладнений доступ до консультацій і гінекологічної допомоги, а також до ліків тощо.

Жінки є більш чутливими до стресу. Вони мають більш високий рівень депресій і тривоги, а також ознак посттравматичного стресового розладу. Чоловіки мають відкриту реакцію на гостру стресову ситуацію, а жінки більш схильні до проявів психосоматичних реакцій, які часто пов'язані з репродуктивним здоров'ям. Наприклад, порушується менструальна функція, що може «тягнути» за собою безпліддя.

У той же час, порівняно з представницями США та ЄС, серед українських жінок-військовослужбовців частота використання сучасних методів контрацепції у 10 разів нижча.

Низький рівень використання військовими сучасних методів гормональної контрацепції, визначений нами при анкетуванні в зоні АТО/ООС, в свою чергу, може стати причиною збільшення кількості незапланованих вагітностей, що в умовах військової праці належать до групи високого ризику, переривань вагітності і гінекологічних ускладнень, а відповідно зниження оперативної ефективності та боєздатності військового контингенту.

Як показало дослідження, українські жінки на війні особливо цінують життя, тому вони поспішають реалізувати сімейні плани. У такій критичних обставинах досить поширеним є синдром «нереалізованого материнства», який по суті є одним з механізмів виживання, пов'язаним з війною.

За твердженням фахівців, українські жінки у війську отримали рівні з чоловіками можливості, права і навіть обов'язки. Але таке популярне визначення гендерної рівності не може бути реалізовано без вирішення таких гендер-чутливих медичних потреб жінок, пов'язаних з репродуктивною функцією, як, зокрема, контроль менструального циклу, доступ до контрацепції, санітарно-гігієнічні проблеми і вагітність.

Вирішення таких суто жіночих медичних проблем на війні необхідне не тільки для забезпечення гендерної рівності у війську, але і для збереження їхнього здоров'я та можливості ефективного виконання ними обов'язків військової служби, що має особливе значення під час війни. І це не є проявом гендерних стереотипів, однак підкреслює необхідність врахування природних, фізіологічних відмінностей.

Безумовно, війна стала потужним викликом для всього українського суспільства. Згідно із загальноприйнятими уявленнями, під час війни традиційні ролі і якості чоловіків і жінок як правило укріплюються: від чоловіків очікують, що вони стануть солдатами і будуть захищати державу, від жінок — що вони

підтримуватимуть чоловіків, котрі воюють, та працюватимуть у тилу. Хоча після 2015 року Україна справді досягла чималого прогресу в питанні становища жінок у професійній армії, важко ігнорувати той факт, що закон України про воєнний стан передбачає мобілізацію цивільних чоловіків і заборону чоловікам (за винятком окремих категорій) залишати країну. Таку державну політику слід розглядати в контексті тяглості військової політики всього періоду незалежності: тільки чоловіки підлягають призову, що, до слова, згідно зі статтею 6 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», не є проявом дискримінації. Формально, можуть бути мобілізовані під час дії воєнного стану цивільні жінки окремих професій, однак за офіційною інформацією, з початку війни жодну жінку не було мобілізовано без її згоди.

За даними опитування населення України – користувачів інтернету віком від 18 до 55 років у містах з населенням понад 50 тис., проведеного в березні 2022 року, 1 % жінок і 7 % чоловіків вступили до Збройних Сил або Територіальної оборони. При цьому, досить сильними є гендерні очікування, що саме чоловіки мають воювати, хоча на сьогоднішній день достатньо незначна їх меншість перебуває на передовій.

Згідно з дослідженням CEDOS за перший місяць повномасштабної війни, частина з внутрішньо переміщених осіб заявила, що відчула до себе негативне ставлення. На думку цієї групи людей, упередження призвели до перешкод у доступі до житла: люди не завжди хотіли здавати житло чоловікам через переконання, що чоловіки повинні воювати, а не залишатися в безпечних місцях.

Очевидно, що за умов війни практично неможливий оперативний перехід на повністю відкриту для чоловіків і жінок професійну армію.

Досвід Ізраїлю свідчить, що цілком можливо побудувати призовну армію, чутливу до статевого і гендерного питань, проте це вимагає неймовірних

фінансових, часових і людських ресурсів, яких зараз у нашої країни немає, та й в цілому перед країною наразі інші завдання. Ізраїль будував таку систему десятки років, і це вимагало радикальних змін у системі військової політики на всіх рівнях — від сфери ухвалення рішень до відповідної інфраструктури служби, адаптованої до потреб жінок. Тому очевидно, що період повномасштабної війни в Україні — це абсолютно невдалий привід суттєво змінювати підходи до питань гендерної рівності в питаннях військової мобілізації цивільних та ще й з огляду на чутливість цього питання для українського суспільства внаслідок поширених стереотипів щодо цього.

З огляду на це, неможливо говорити про реформу армії у контексті обов'язкового призову чи мобілізації всіх чоловіків і жінок без врахуванні інших гендерних чинників. Навіть якщо юнаки й дівчата нарівно проходитимуть військову підготовку по досягненню 18 років, то як будуватимуться їхні даліші життєві траєкторії та можливості їх мобілізувати в умовах традиційного гендерного порядку? Щонайменше виникає питання щодо того, хто дбатиме про дітей, якщо обоє батьків служать? Хтось у родині має піклуватися про дітей. Отже, обох батьків не можна призивати до війська. В умовах традиційного розподілу гендерних ролей, коли за жінками фактично закріплюється відповідальність за дітей, «вибір» служити чи не служити буде задано структурно: служитимуть переважно чоловіки. Зважмо також, що серед одиноких батьків 95 % — це одинокі матері, які теж не підлягають мобілізації під час війни.

Наразі має місце суттєва недооцінка страждань жінок, які перебувають за межами зони бойових дій, і їхніх зусиль, спрямованих на перемогу. Саме жінки народжують у бомбосховищах, емоційно підтримують дітей і в стані хронічного стресу допомагають їм з уроками між повітряними тривогами, долають виклики

переміщення й адаптації життя родини за кордоном. Переважно жінки працюють лікарками і медсестрами, провідницями евакуаційних поїздів, соціальними працівницями, поштарками і продавчинями. Непоодинокими є випадки виживання з дітьми під обстрілами й ударами бомб, у підвалах і на окупованих територіях.

На мою думку, це звичайний, повсякденний героїзм сотень тисяч жінок, про який ми вже чули і ще не раз почуємо. Ми всі побачили війну з іншого боку, з того ракурсу, про який зазвичай не пишуть у підручниках історії: війна точиться не тільки на передовій, вона радикально змінює життя всього суспільства і повсякденне життя людей. Після оприлюднення драматичних досвідів проживання жінками війни поширений гендерний стереотип про другорядну роль жінок виявився цілком хибним.

Більшість жіночих організацій переформатували свою діяльність під гуманітарну допомогу, в тому числі воїнам, а також вразливим групам населення, зокрема жінкам, які постраждали від сексуального насильства, пов'язаного з війною.

По суті, нинішня війна спричинила появу нового дискурсу щодо перегляду істинної ролі жінок під час війни. Стать більше не є маркером корисності / некорисності під час війни.

В українських ЗМІ багато сюжетів як про жінок-військових, так і про повсякденний героїзм цивільних українок – працівниць евакуаційних поїздів, продавчинь, лікарток, поштарок, вчительок.

Розуміючи це, саме жінкам і матерям на війні присвятив своє музичне відео «Стефанія» переможець цьогорічного Євробачення гурт Kalush Orchestra.

У той же час, паралельно із такими позитивними зображеннями образу жінки є й негативні. Зокрема, досі поширеною є теза щодо другорядної ролі

жінок як таких. В цьому зв'язку особливо прикметним можна відзначити те, протягом лише одного дня (23 травня), було зареєстровано чотири петиції різних авторів про заборону абортів в Україні.

З одного боку, після численних повідомлень про неймовірні труднощі, з якими стикаються жінки під час війни, та про видатний внесок жінок у військовій царині і в підтримці цивільного населення можна очікувати, що причин для знецінення жінок буде дедалі менше. З іншого боку, високим є ризик посилення традиційних гендерних уявлень і очікувань про ролі чоловіків як «захисників» і жінок як «берегинь». Тому найбільш ймовірним є третій, об'єднаний сценарій, коли героїзм і відвагу українських жінок намагатимуться поєднати тільки і виключно з їх суто фізіологічною роллю.

У такому разі особливо важливою стає проактивна роль держави та державної гендерної політики, а також громадськості та інститутів громадянського суспільства у недопущенні подібних суперечливих поєднань, а також. Зниження економічної активності жінок, очікуване зростання домашнього насильства, необхідність розбудовувати систему допомоги постраждалим від сексуального насильства, пов'язаного з війною, скорочення можливостей для догляду за дітьми з огляду на спричинені війною масштабні руйнування соціальної інфраструктури (дитсадків, шкіл, вищих навчальних закладів), погіршення стану вразливих груп жінок через скорочення видатків на соціальну сферу — ці та багато інших проблем вимагатимуть від держави посиленних зусиль.

При цьому, як вже зазначалося, саме війна об'єктивно дозволила кристалізувати проблему рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в українському суспільстві, і активізація жінок як потужної сили, без якої перемога

у цій війні була б неможливою, дає серйозні підстави для подолання усталених, архаїчних гендерних стереотипів в українському суспільстві у подальшому.

РОЗДІЛ 3

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

3.1. Аналіз ефективності заходів щодо подолання гендерних стереотипів в Україні та світі.

Дослідження та вимірювання визначальних ознак та характеристик гендерних стереотипів з метою їх подолання проводилися різними способами. Дослідники досліджували стереотипні уявлення людей про те, чим відрізняються чоловіки та жінки з точки зору, наприклад, приписуваних рис, рольової поведінки або емоцій. Науковці також виділяють особистісні, фізичні та когнітивні компоненти гендерних стереотипів. Крім того, вони досліджували, як самохарактеристики чоловіків і жінок відрізняються від поширених у суспільстві стереотипами («я особливий/ва, не такий/ка як всі», або навпаки «я такий/ка, як моє оточення, мої друзі/подруги»).

Сьогодні найпоширенішими показниками гендерних стереотипів є риси та атрибути. Явні показники стереотипізації передбачають відповіді на опитувальники, в яких запитують описи чоловіків і жінок за допомогою шкали Лайкерта або біполярної шкали ознак, або вимірюють переконання щодо частки чоловіків і жінок, які володіють певними рисами та атрибутами. Гендерні стереотипи також досліджувалися за допомогою неявних вимірювань, використовуючи час реакції представників аудиторії, яка досліджувалась, для вимірювання асоціацій між гендерною групою та стереотипною рисою або атрибутом. Незважаючи на те, що неявні вимірювання широко

використовуються в деяких сферах досліджень, більш активно використовувалась усталена методика, яка базується на давній традиції вимірювання гендерних стереотипів безпосередньо за допомогою використання явних показників.

Дослідники часто стверджують, що стереотипи є досить живучими; вони, як правило, мають властивості до самовідтворення. Однак підтримка стереотипів є не лише продуктом негнучкості переконань людей, а й наслідком суспільних ролей, що їх виконують жінки та чоловіки. Таким чином, стійкість традиційних гендерних стереотипів підживлюється нерівним гендерним розподілом у соціальних ролях. Якщо за останні десятиліття було досягнуто суттєвих успіхів у досягненні гендерної рівності у сфері праці, а достатньо стійке співвідношення жінок і чоловіків у давно встановлених гендерних ролях зменшилось, то чи змінилися при цьому гендерні стереотипи?

Відповідь на це запитання не є однозначною: ступінь, до якого відбулася справжня зміна соціальних ролей, є до кінця нез'ясованою. З одного боку, серед робочої сили більше жінок, ніж будь-коли. У 1967 році 36% домогосподарств США з подружніми парами склалися з чоловіка, який працював поза домом, і жінки, яка доглядала вдома, але зараз лише 19% домогосподарств США погоджуються з таким розподілом (Бюро статистики праці, 2017 р.). Більше того, жінки дедалі частіше займаються традиційно чоловічою кар'єрою, жінок стає все більше в органах влади і на владних ролях. Наприклад, сьогодні жінки займають майже 40% керівних посад у Сполучених Штатах (Bureau of Labor Statistics, 2017). Водночас, все більше чоловіків беруть на себе головну роль піклувальника в сім'ї. І хоча повні сім'ї, в яких працює тільки мати, є рідкісними (5% у 2016 році порівняно з 2% у 1970 році), середня кількість годин, які батьки витрачають на догляд за дітьми на тиждень, зросла з 2,5 до 8 годин за останні 40 років (Pew

Research Center, 2018). Крім того, більшість батьків сприймають батьківство як надзвичайно важливе значення для їхньої особистості.

З іншого боку, поділ ролей, хоча й дещо зменшився, жодним чином не був усунений. Незважаючи на збільшення кількості жінок у робочій силі, жінки все ще зосереджені в професіях, які, як вважається, вимагають суспільних, але не проактивних якостей. Наприклад, три найпоширеніші професії для жінок у США передбачають догляд за іншими (вчитель початкової та середньої школи, медсестра, секретар і адміністративний помічник (Міністерство праці США, 2015), тоді як чоловіки частіше, ніж жінки, працюють у професіях, які вимагають проактивних якостей (наприклад, посади вищого керівництва, будівництво чи інженерія; Бюро статистики праці, 2016). Соціологічні дослідження показують, що жінки недостатньо представлені в професіях, які є висококонкурентними, негнучкими та вимагають високого рівня фізичних навичок, у той час як вони надмірно представлені в професіях, де наголошується на соціальному внеску та вимагаються навички міжособистісного спілкування. Більше того, незважаючи на збільшення домашніх та сімейних обов'язків чоловіків, жінки продовжують виконувати непропорційно велику кількість домашньої роботи та роботи з догляду, мають більше обов'язків по догляду за дітьми.

Таким чином, є підстави як очікувати, що традиційні гендерні стереотипи домінуватимуть у сучасних уявленнях про жінок і чоловіків, так і очікувати, що цього не буде. Результати відповідних досліджень суперечливі. Наприклад, велике дослідження показало, що з часом менеджери почали сприймати жінок як більш активних. Однак інші дослідження показали, що гендерні стереотипи мало змінилися з часом або навіть посилювалися. Нещодавнє дослідження, яке відтворювало роботу, проведене понад 30 років тому, виявило мінімальні зміни,

оскільки поширені уявлення про чоловіка та жінку дуже відрізняються один від одного та відповідають традиційним стереотипним уявленням.

Були також суперечливі висновки щодо самохарактеристики, особливо щодо власної оцінки жінками щодо своєї діяльності. Висновки Abele (2003) свідчать про те, що самооцінка зростає з кар'єрним успіхом. Дійсно, є ознаки того, що дефіцит свободи волі жінок з часом зменшився у більшості аспектів суспільного життя, проте деякі дослідження стверджують, що суттєвих змін у самооцінці жінок за цей період майже не відбулось.

Таким чином, незважаючи на те, що досягнення розвиненими країнами (США, Канада, Австралія, країни Європейського Союзу) суттєвого прогресу у питанні забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків і значного покращення правового статусу жінок, до досягнення повного рівноправ'я жінок та чоловіків на практиці ще належить пройти ще досить довгий шлях. Гендерна нерівність та структурні бар'єри існують у багатьох сферах, відводячи жінкам та чоловікам їх традиційні ролі та обмежуючи жінок у можливостях користуватися своїми основними правами.

Регулярний моніторинг і дослідження показують, що прогрес щодо політичної участі жінок, доступу до правосуддя та викорінення шкідливих гендерних стереотипів і сексизму відбувається дуже повільно. Одним із найбільш виразних прикладів нерівності жінок та чоловіків є насильство над жінками, передусім насильство в сім'ї. Його трактують як порушення людських прав жінок і як основну перешкоду до гендерної рівності.

У цьому зв'язку варто нагадати, що у лютому 2017 року в російській федерації було прийнято закон, який фактично декриміналізував домашнє насильство, замінивши кримінальне покарання штрафом. У той же час Україна, хоч і подолавши досить довгий і непростий шлях, у цьому році навпаки

приєдналась і розпочала реалізацію положень Стамбульської конвенції (Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами), що є черговим потужним позитивним кроком і сигналом для українського суспільства, особливо його жіночої половини.

У контексті війни важливо визнати також значний внесок жінок у суспільство та економіку, а також високу ціну гендерної нерівності. Такі фактори, як посилений націоналізм і популізм та їхні наступи на права жінок, наплив мігрантів та біженців, зменшення ресурсів для механізмів і політики щодо гендерної рівності й невиконання погоджених стандартів зумовили появу нових викликів та загострили деякі проблеми, які продовжують існувати на шляху суспільства до досягнення повної поваги до рівних прав жінок і чоловіків та гендерної рівності. Також потрібно приділити належну увагу формуванню соціальних й економічних умов для здійснення рівних прав для жінок та чоловіків, зокрема активно залучаючи жінок до формування політики та прийняття політичних рішень, сприяючи більшій активності жінок у публічному житті.

Історично нерівноправні відносини у владі між жінками та чоловіками призвели до домінування чоловіків над жінками та дискримінації жінок із боку чоловіків, а також до перешкоджання повноцінному покращенню становища жінок.

Проблеми, із якими зіштовхнулися багато країн світу у процесі забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків пов'язані з подіями глобального та регіонального значення, як-от: негативна реакція на права жінок, нерівні владні структури та продовження гендерно зумовленого насильства, загрози правозахисникам жінок, обмежена участь жінок у політичному житті та

процесі прийняття рішень, гендерні упередження та стереотипи, сексизм і дискримінація жінок, у тому числі сексистські висловлювання онлайн та офлайн, а також під час політичного дискурсу, обмежений доступ до якісного працевлаштування та фінансових ресурсів, відсутність соціальної й економічної інфраструктури для реалізації рівних прав чоловіків і жінок (наявність дитячих садків, оплачувана відпустка з догляду за дитиною, батьківські виплати тощо).

Жінки особливо, але також і чоловіки, часто зазнають дискримінації за кількома ознаками, переліченими у статті 14 Європейської конвенції з прав людини та доповненими завдяки відповідній практиці Європейського суду з прав людини. Необхідно врахувати всі форми дискримінації та їхню природу для того, щоб політики щодо гендерної рівності та «типові політики» були однаково ефективні для жінок та чоловіків, дівчат і хлопців з огляду на різницю між ними.

Окрім того, дискримінація за ознакою статі має структурний і горизонтальний характер, який пронизує всі культури та громади на всіх рівнях. Гендерні нерівності також «додаються» протягом життя, тому певні негативні фактори, із якими зіштовхуються в молодому віці, накопичуються впродовж усього життєвого циклу та можуть спричинити подальші труднощі в житті.

У цьому зв'язку показовими є результати соціологічного дослідження, проведеного Соціологічною групою «Рейтинг» наприкінці 2021 року серед населення України віком від 18 років в усіх областях, крім тимчасово окупованих територій Криму та Донбасу. Вибірка була репрезентативна за віком, статтю і типом поселення, вибіркова сукупність 1500 респондентів [25].

Згідно з його результатами, 56% опитаних вважають, що нерівності між жінками і чоловіками в Україні є рідкісним явищем. Водночас 35% переконані, що вони доволі поширені. Остання думка відносно частіше зустрічається серед

жінок, аніж серед чоловіків. За останні п'ять років спостерігається незначне зростання кількості тих, хто вважає, що нерівності є розповсюдженими.

Говорячи про можливості кар'єрного зростання в Україні, близько половини опитаних вважають, що як для чоловіків, так і жінок вони є однаковими. Попри це, третина переконана, що у чоловіків у цій сфері є переваги, стосовно жінок такої думки дотримуються лише 12%.

Натомість щодо оплати праці, то 45% вважають, що в українських чоловіків тут більше можливостей. 43% кажуть про рівні можливості обох статей, лише про жінок – 7%. Стосовно можливостей у політиці, то більшість (54%) говорить про кращі можливості для чоловіків, 37% – обох статей, лише 6% – для жінок. Цікаво, що оцінюючи можливості у згаданих сферах, чоловіки частіше говорили про рівні можливості обох статей, аніж жінки. Натомість жінки, навпаки, частіше зазначали про кращі можливості для чоловіків. Також, чим старші респонденти, тим частіше вони зазначали, що у чоловіків більші можливості, аніж у жінок. Професійна сфера довгий час залишалася чоловічою, так само як і політична, і вся соціальна. Тому чоловіки менше бачать нерівність, бо вона їх майже не стосується.

Оцінюючи життя у сім'ї та парі, частіше «жіночими» обов'язками респонденти вважали готування їжі (64%), та хатні справи (56%). 30-40% зазначили, що цю роботу виконують як чоловіки, так і жінки. Лише 3% сказали, що ці обов'язки частіше лежать на чоловіках. Говорячи про виховання дітей половина опитаних зазначили, що цим займають обоє. Водночас 41% респондентів стверджували, що це частіше робить жінка. Отже, в сімейній сфері зберігається традиційний розподіл ролей і вона зазнає менше змін, порівняно з професійною.

Також близько половини опитаних зазначили, що розпорядження бюджетом та організація відпочинку є обов'язком як чоловіка, так і жінки. Водночас третина зазначили, як в фінансових, так і питаннях дозвілля частіше керують жінки. Оскільки сім'ї та домогосподарству жінки приділяють більше уваги і це є їх «роботою», то, відповідно вони і розпоряджаються. Стереотип «чоловік керує на роботі, жінка – вдома» частково зберігається. 63% зазначили, що в їхній парі немає чіткої ролі голови і вони спільно вирішують справи. Про те, що головою є чоловік зазначили 21%, що жінка – 14%.

Ініціативу в сексуальних стосунках респонденти частіше поділяли між двома статями (49%). Попри це, 40% зазначали, що частіше секс ініціює чоловік, лише 6% – жінка. Слід зазначити, що в цих уявленнях реалізований стереотип щодо активної ролі чоловіка і пасивної ролі жінки в цілому, а не лише в сексуальній сфері.

Заробіток грошей в парі, на думку двох третин, є сферою, де домінують чоловіки. 20% зазначили, що заробляють в їхній парі обоє однаково. 13% сказали, що більше заробляє жінка. Професійна реалізація все ще вважається обов'язком та потребою в першу чергу чоловіків, а, отже, вони мають можливості більше заробляти і зазнають невисокої конкуренції з боку жінок.

За останні п'ять років поступово зменшується кількість тих, хто говорить, що в їхній парі жінка частіше готує їсти та виховує дітей. Водночас зростає кількість тих, хто говорить, що головування в сім'ї – це спільна справа обох. Натомість у порівнянні з 2015 роком зросла кількість тих, хто стверджує, що більше заробляє чоловік, до минулого року спостерігалася зворотна тенденція. Домашні справи завдяки розвитку технології та побутових сервісів потребують з кожним роком все менше часу, а нова норма маскулінності передбачає, що

батько більше включений у процес виховання, а не лише є «економічним» додатком в сім'ї.

Говорячи про готування, прибирання по дому та виховання дітей, чоловіки, доволі часто зазначали, що це «жіноча» справа, або розділяли цю відповідальність. Натомість жінки значно частіше за чоловіків говорили, що це їхні обов'язки вдома. В сучасному суспільстві жінки хочуть перекласти на чоловіків частку домашніх обов'язків, бо жіноча трудова зайнятість та сфери професійної реалізації зростають та розширюються і на домашні обов'язки вже менше часу та натхнення. В той час чоловіки все ще відчують загрозу власній маскулінності в тому, щоб виконувати нібито «жіночі» обов'язки, які є рутинною і неоплачуваною працею, яка мало ким цінується.

Незважаючи на те, майже рівна кількість як чоловіків та жінок говорять про спільне вирішення питань щодо розпорядження бюджетом, відпочинку та головування, попри це в цих питаннях часто спостерігалася конкуренція. Так, жінки частіше ніж чоловіки говорили, що вони розпоряджаються грошима (42%). Серед чоловіків про свою перевагу у цьому питанні зазначили 20%. Стосовно організації відпочинку 39% жінок, та 30% чоловіків сказали, що частіше їхній обов'язок, аніж партнера. Стосовно «головування» 21% жінок та 29% чоловіків зазначили, що ця роль належить їм. Отже, «боротьба» за те, хто головний, триває і надалі, водночас з питаннями домінування у майбутньому визначатися буде ще складніше через зменшення диференціації ролей: що є «чоловічим», а що – «жіночим».

Попри те, що відповідальність за інтимні стосунки представники різних статей часто розділяли між собою, відносна більшість віддавала тут першість чоловікам, при цьому це частіше робили жінки. Щодо заробітку

грошей, то, на думку опитаних обох статей, ця відповідальність частіше за чоловіками. Хоча серед жінок 18% зазначили, що саме вони заробляють більше.

Наявність дітей у парі впливає на розподіл ролей. Так, ті, у кого вони є, відносно частіше говорили, що готування їжі, є обов'язком жінки, а заробіток грошей – чоловіка. Такий розподіл ролей в класичній родині є традиційним. Тому, жінка, коли стає матір'ю, більше починає приділяти уваги дітям, а отже всьому, що пов'язано з їхнім доглядом. А чоловік – більше приділяти увагу заробітку, бо діти потребують більшого бюджету.

Епідемія коронавірусу суттєво вплинула на збільшення часу, який витрачають сім'ї з дітьми на виховання та готування їжі. Особливо часто про це зазначали саме жінки: 42% сказали, що почали витрачати більше часу на виховання дітей, 34% – на готування. Діти частіше вдома, часто навчаються онлайн, отже, побутові справи потребують більше часу – а це «жіноча робота», яка до пандемії розподілялася на дві зміни (вдень – робота, ввечері - дім). Під час карантину ці дві «зміни» змішалися і спричиняють зростання стресу.

В умовах «першого побачення» респонденти частіше віддавали ініціативу чоловікам, аніж жінкам. Так, 56% вважають, що запрошувати на побачення повинен чоловік. 43% стверджували, що це залежить від обставин. 79% вважають, що сам чоловік має оплатити похід в ресторан на першому побаченні, 18% допускають, що це може бути спільна оплата. У цьому моделюванні знову спостерігається стереотип: «чоловік активний, жінка пасивна» і кліше щодо того, що гроші та заробіток – це чоловіче, і він повинен нести фінансові зобов'язання перед жінкою.

Натомість секс після першого побачення допускають лише 5% опитаних, 44% вказали, що це залежить від обставин, для 50% це недопустимо. Водночас це питання важко діагностувати через проблему соціальної бажаності, можливо

серед тих, хто говорить, що це залежить від обставин значна частина все таки допускає таку можливість.

Якщо стосовно питання запрошення на побачення не спостерігається суттєвої різниці у поглядах між чоловіками та жінками, то щодо оплати в ресторані ініціативу більше беруть на себе самі чоловіки, при тому, що 25% жінок допускають розподіл витрат. Водночас можливість оплати походу в ресторан лише жінкою опитані практично не допускали. Щодо сексу після першого побачення, то дві третини жінок сказали, що це недопустимо, при тому, майже стільки ж чоловіків зазначили, що це залежить швидше від ситуації. Відсутність активної ролі жінок у цій сфері є відображенням еталонів сексуальної компетентності та суспільних очікувань: жінка не проявляє ініціативу та не погоджується на секс на першому побаченні, і це отримує схвалення, у чоловіків навпаки: чоловік, який не проявляє ініціативу втрачає у своїй маскулінності. Окрім цього, сексуальна компетентність чоловіків все ще передбачає, що чоловік більше повинен хотіти сексу, бути завжди «готовий». Норми жіночої сексуальної поведінки зворотні.

Більше двох третин опитаних погоджуються з тезами, що чоловік має повністю забезпечувати свою сім'ю, у жіночому колективі сварок більше, ніж у чоловічому, головне покликання жінки – народити дитину, успішна кар'єра важливіша чоловікам ніж жінкам та, жінки краще виховують дітей, ніж чоловіки.

Близько половини погодилися з тим, що для чоловіків секс важливіший, ніж для жінок та, що чоловіча дружба сильніша за жіночу. Натомість з тим, що чоловіки кращі керівники, та що жінка несе відповідальність за небажану вагітність більше, ніж чоловік, отримали більше негативних відгуків, хоча 35-40% з цим погодилися.

Найбільш незгодні респонденти були з твердженнями, що жінка повинна слухатися чоловіка, що роль домогосподарки – повноцінна реалізація для жінки та те, що чоловіки зазвичай розумніші за жінок. Ці стереотипи є занадто архаїчними, тому через трансформацію ролей поступово зникають.

В динаміці за 5 років спостерігається зменшення кількості тих, хто підтримує тезу про те, що успішна кар'єра більш важливіша чоловікам, більшу важливість сексу для чоловіків, перекладання відповідальності за небажану вагітність на жінок та те, що жінка повинна слухатися чоловіка. Цікаво, що більш консервативними у своїх поглядах стосовно ролей та установок у відносинах обох статей є представники західного макрорегіону. Традиційно такі твердження частіше підтримують старші та бідніші респонденти. Крім того у статевовіковому розподілі спостерігається значна відмінність між чоловіками та жінками у поглядах на покликання жінки та її відносини із чоловіком саме у молодій віковій групі (18-35 років). Молоді чоловіки значно частіше схильні підтримувати «патріархальні» погляди, ніж молоді жінки.

68% зазначили, що будуть святкувати 8 березня, 29% – не будуть. За останні дев'ять років поступово зменшується кількість тих, хто його святкує. Більш значимим цей день є для мешканців Півдня та Сходу, та тих, хто перебуває в шлюбі. На Заході його не збираються святкувати майже 40% опитаних, серед тих, хто розлучений, або не одружений таких – 35-36%.

Таким чином, за результатами дослідження можна зробити висновок, що гендерні стереотипи у нашому суспільстві присутні і панують у житті. Від чоловіків у нас чекають захисту і забезпечення сім'ї, а від жінок материнства, виховування дітей і турботи про сім'ю і сімейний затишок, але зараз ще й самореалізацію і роботу для себе. Багато опитуваних зазначали, що ідеалів не

буває, що зараз панує рівноправ'я, але кількість цих думок не значна порівняно з кількістю тих, хто вважає інакше.

Жінка й досі «хранителька домашнього вогнища», а чоловік і досі «добувач». Але за результатами дослідження можна зробити висновок, що у сучасному українському суспільстві є багато суперечливих гендерних стереотипів і очікувань у жінок і чоловіків, які можуть призводити до конфліктів і непорозуміння між представниками різних статей, а також до нерівності представників різних статей у системі соціальних ролей і системі соціальної стратифікації.

Поширені в масовій свідомості гендерні стереотипи мають також і протилежний бік, який в кінцевому підсумку негативним чином впливає і на чоловіків, хоча зазвичай ця проблема асоціюється в суспільстві виключно з жінками.

Саме тому, для забезпечення принципів рівних прав і можливостей жінок і чоловіків насамперед має бути інституційна спроможність - структури і люди, які за це відповідають (зокрема, радники з питань забезпечення рівних прав та можливостей для керівників міністерства і управлінь освіти).

Прийнятий у 2005 році Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» надав поштовх розвитку законодавства в сфері забезпечення гендерної рівності, проте організаційно-правові засади забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків в Україні потребують удосконалення.

Серед положень цього Закону є норма про те, що органи виконавчої влади можуть утворювати консультативно-дорадчі органи, призначати радників з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. При цьому встановлено, що колективні угоди (договори) мають передбачати, зокрема,

покладання обов'язків уповноваженого з гендерних питань - радника керівника підприємства установи та організації, їх структурних підрозділів на одного з працівників на громадських засадах.

Крім того, зважаючи на важливість грамотної роз'яснювальної роботи серед дітей та юнацтва, основною складовою є гендерна компетенція вчителів. При цьому важливо, щоб проблеми рівних прав та можливостей не підмінялися питаннями так званого статево-рольового підходу.

3.2. Рекомендації щодо підвищення результативності гендерної політики в Україні

З огляду на виявлені проблеми вважаємо за доцільне рекомендувати наступне.

Передусім вже сама констатація з боку відповідних органів державної влади наявності поширених гендерних стереотипів у суспільстві і визнання проблеми їх негативного впливу на міжособистісні відносини (передусім жінок і чоловіків) – це перший крок у подоланні цієї проблеми. І цей крок є таким же важливим, як рівна представленість думок і чоловіків і жінок у публічному просторі та ЗМІ, забезпеченість рівних прав та можливостей у різних сферах суспільного життя.

Визнання важливості ролі жінки у суспільному житті. Останнім часом все частіше можна почути і побачити жінок, які виступають у якості експертів або гостей. Це доводить, що у суспільстві збільшилась кількість жінок, які керують проектами. Крім того, таким чином демонструється професійна роль жінки.

Жіночий образ не транслюється лише з позиції «берегині, матері, люблячої дружини».

Артикуляція у суспільстві гендерно-чутливих тем і, зокрема, теми гендерно-обумовленого насильства, значно підвищилась за останній час. Інтерв'ю з представниками нетрадиційних для тієї чи іншої статі професій, бесіди з активістами у боротьбі з гендерною нерівністю, обговорення випадків гендерної дискримінації у публічному просторі – всі ці речі тепер частіше з'являються у ЗМІ. Таким чином, можемо спостерігати тенденцію до осмислення системи гендерної нерівності, яка частково склалася і через наявність гендерних стереотипів.

Нові стандарти репрезентації гендерних ролей. На сьогоднішній день у різних сферах соціально-економічного життя все ще можна зустріти публікації, у яких жінок виставляють у негативному світлі через їхні професійні успіхи, або взагалі принижують досягнення, мотивуючи це тим, що жінка має присвячувати себе родині. Більше того, існують матеріали, у яких виправдовується насильство по відношенню до жінки. І хоча поступово такі явища відходять у минуле, сьогодні їм все ще є місце у сучасних медіа.

Засоби масової комунікації формують якісно нові норми спілкування, посувають жіночі і чоловічі ролі в медіа, не обмежуючи їх лише стереотипними уявленнями про традиційні шаблони чоловічої і жіночої поведінки, їх сфер діяльності тощо.

ВИСНОВКИ

Аналіз чинного законодавства України свідчить, що воно є антидискримінаційним щодо жінок, створює певні передумови для рівноправності, але не забезпечує їх. Розвиток ринкових економічних відносин в Україні тісно пов'язаний з гендерною проблемою, яка стала ще більш актуальною в умовах війни.

Приватному роботодавцю, враховуючи існуючу податкову систему, часто буває не вигідно брати на роботу жінку, яка має дітей або потенційно може стати матір'ю. Більшість пільг для працюючих жінок роботодавцем розглядаються як обтяжливі. А це породжує зростання дискримінації.

В приватному секторі також яскраво проявляються застарілі гендерні стереотипи. Більшість приватних підприємств створюються чоловіками, бо жінка має більше перешкод на цьому шляху (з боку банків, адміністрацій, кримінальних структур, тощо). Дуже часто жінка працює у сімейному приватному бізнесі, не отримуючи навіть зарплатні (особливо у сільськогосподарському підприємстві). При прийомі на роботу переваги надаються, в першу чергу, чоловікам.

Крім того, якщо жінку беруть на роботу, то, як правило, пропонують їй короткотерміновий контракт, щоб уникнути проблем у випадку материнства. Таким чином, гендерна нерівність є однією з суттєвих причин такої соціальної проблеми як зменшення народжуваності та старіння націй. Молоді жінки відкладають заміжжя, народжування дитини. Саме суспільство ставить перед жінкою жорстку дилему: кар'єра, або сім'я.

Однак, якщо не діють конституційні норми, необхідно розробити і впровадити політичні та економічні механізми реалізації цих норм.

Насамперед, необхідна розробка програми сприяння зайнятості жінок, однією з складових якої має стати програма сприяння самозайнятості, програма впровадження неповного робочого тижня, неповного робочого дня, гнучкого графіку роботи. Вирішенню жіночих проблем на ринку праці допомогла б і нова система організації догляду за дітьми.

Гендерні стереотипи є досить життєздатними і суттєво впливають на суспільство в цілому та на його окремі сфери.

Відповідно до цього, можна виокремити наступні пріоритетні напрямки гендерної політики держави, які допоможуть ефективно долати поширені гендерні стереотипи, натомість роблячи логічною і природною для суспільства ідею рівності прав і можливостей жінок і чоловіків:

забезпечення гуманітарної допомоги, спрямованої на задоволення потреб жінок, чоловіків, дівчат і хлопчиків, які перебувають у вразливих ситуаціях, і з різних маргіналізованих груп, людей похилого віку та людей з обмеженими можливостями;

пріоритет лідерства та прийняття рішень серед жінок і молоді. Оскільки жінки продовжують нести різні та додаткові тягарі війни, вони повинні бути представлені на всіх платформах прийняття рішень щодо деескалації, запобігання конфлікту, пом'якшення наслідків та інших процесів у прагненні до миру та безпеки для народу України та за її межами;

підтримка організацій, очолюваних жінками, і правозахисних організацій, які беруть участь у реагуванні, шляхом надання фінансових ресурсів і посилення їхнього голосу на національних і міжнародних платформах;

надання переміщеним жінкам і чоловікам варіантів професійного навчання та засобів до існування, пам'ятаючи про зміну гендерних ролей;

зробити доступ до притулків інклюзивним і недискримінаційним. Колективні притулки повинні пропонувати сегрегацію за статтю та/або родину;

полегшення тягаря домашнього навчання шляхом заохочення сімей до перерозподілу роботи з догляду;

розробка грошової допомоги для найбільш уразливих та груп ризику жінок, особливо на окупованих територіях, у районах активних бойових дій та у сільській місцевості;

заповнення прогалін у послугах реагування на гендерне насильство.

Тому ратифікація Стамбульської конвенції під час війни стала потужним кроком, який закріпив наступну позицію української держави у захисті прав жінок та протидії насильству.

У контексті війни варто згадати величезний прогрес України в напрямку гендерної рівності: розроблене законодавство, дослідження на різні теми, а тепер і діяльність жіночих організацій та ініціативних груп. Військовий час для українців залишається викликом для побудови нових місій для комунікації гендерної рівності, особливо в контексті того, що цивільні чоловіки підлягають військовій мобілізації, а домінуючим людям заборонено покидати країну під час воєнного стану.

Важливо розуміти, що подолання гендерних стереотипів передусім буде залежати від розуміння проблеми, відповідної гендерної просвіти, знання міжнародних стандартів і успішних прикладів з досягнення гендерної рівності. Лише послідовні терплячі кроки в цьому напрямі зроблять спільні зусилля держави та громадянського суспільства помітними і такими, що призведуть до стабільності, рівності і справедливості.

Саме тому подолання гендерних стереотипів і досягнення гендерної рівності наразі стає центральним показником розвитку кожної країни, а в умовах глобалізації сучасне суспільство вимушено щоразу звертатися до проблем гендерної нерівності. ООН відносить цю проблему до категорії глобальних і рекомендує державам змінювати існуючі гендерні моделі, орієнтовані на збереження системи нерівних цінностей і подвійних стандартів.

Рівність між чоловіком і жінкою – це одночасно і велика цінність, і важливий здобуток будь-якого суспільства. Незважаючи на те, що у різних кінцях світу це питання вирішується з різною швидкістю, тим не менш вектор руху залишається єдиним, і поступове, планомірне подолання поширених гендерних стереотипів суттєво прискорить рух України на цьому шляху.

А широкомасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України не лише посилила гостроту проблеми гендерної рівності та негативного впливу усталених гендерних стереотипів на масову свідомість, але й всупереч загальноновизнаній теорії дала потужні можливості для її вирішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агеєва В. Філософія жіночого існування : [передмова] / В. Агеєва // Бовуар С. де. Друга стаття / С. де Бовуар. – К. : Основи, 1994. – Т. 1. – С. 10–14.
2. Альошина Ю.Є., Волович А.С. Проблеми засвоєння ролей чоловіка та жінки // Питання психології. – 1991. – № 4. – С.74-82.
3. Архангельська А. М. До питання про статус маскулінізму в лінгвістичній гендерології / А. М. Архангельська // Наукові записки. Серія “Філологічна”. – Острог: Вид-во Національного університету “Острозька академія”, 2010. – Вип. 17. – С. 11–21.
4. Берн Ш. Гендерна психологія. – СПб.: Прайм-Евронік, 2001. – С.123-162.
5. Бондаренко Л.Ю. Роль жінки: від минулого до сьогодення // Суспільні науки і сучасність. – 1996. – № 6. – С.163-170.
6. Борщ К.К., Ляшко М.М. Гендерні стереотипи як соціальна проблема сучасних жінок - Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. соціальна робота». – 2017. – Випуск 1 (40) – С.31-34.
7. Волосевич І. Оцінка обізнаності про існування Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та дотичних до неї законів (Інна Волосевич, Тетяна Костюченко, Надія Комарова, Тамара Марценюк; за підтримки Фонду народонаселення ООН в Україні), 2014, с.9, <http://mlsp.kmu.gov.ua/document/166729/3.doc>.
8. Галустьян Ю.М. Функціонування національного механізму реалізації гендерної політики. – Аналітичний звіт за результатами проведення інтерв'ю з експертами у галузі гендерної політики (за підтримки Фонду народонаселення

ООН в Україні), 2014, с.11,
http://mlsp.kmu.gov.ua/labour/control/uk/publish/category?cat_id=166710.

9. Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті європейської стратегії України. – Дослідження Центру імені Разумкова. Електронний ресурс (https://razumkov.org.ua/uploads/article/2016_Gender_rivn.pdf).

10. Гендерное равенство. Необходимость во всеобъемлющей безопасности, 2012. – ОБСЕ. Документы по гендерному равноправию, <http://www.osce.org/gender/documents>.

11. Глосарій Гендерного інформаційно-аналітичного центру «Крона» <http://krona.org.ua/gender.html>

12. Говорун Т.В., Кікінеджи О.М. Гендерна психологія: Навч. посіб.. – Вид. центр «Акад.», 2004. - 307 с.

13. Горностай П. Головні ролі людини [Електронний ресурс] / П. Горностай. – Режим доступу: www.rusnauka.com/8_NMIW_2008/Psihologia/28409.doc.htm

14. Горячковська М.А. Фінальний звіт за результатами гендерного моніторингу на місцевих виборах 2015 року в Україні. – Комітет виборців України, 2015, 29 с.

15. Грибок О. Етнічний стереотип як елемент мовної картини світу (на матеріалі німецької мови) / О. Грибок // Наукові записки. Серія “Філологічна” : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції “Міжкультурна комунікація: мова, культура, особистість”, 22–23 квітня 2010 р. – Острог : Вид-во Національного університету “Острозька академія”, 2010. – Вип. 16. – С. 131–137.

16. Дубчак Н. І. Жінки у Збройних Силах України: проблеми гендерної політики. – Стратегічні пріоритети, 2008, №4, с.187-192.

17. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005 № 2866-IV.

18. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 06.09.2012 № 5207-VI.

19. Закон України «Про оплату праці» від 24.03.95 № 108/95-ВР.

20. Зяцьєв С. І медсестри, і снайпери... – Народна армія, 2016, №8, с.7, [http://na.mil.gov.ua/files/pdf/5437-\(03-03-2016\).pd](http://na.mil.gov.ua/files/pdf/5437-(03-03-2016).pd)

21. Іващенко О.В. Гендерна наукова перспектива: від світогляду до політики / О.В. Іващенко // Соціологія: Теорія, метода, маркетинг. – 1998. – №6. – С. 80

22. Івченко Ю. Историчний аналіз ролі жінки в суспільстві // Економіка, фінанси, право. – 2007. – №4. – С. 25-28

23. Калагін Ю. Фемінізація Збройних Сил. – http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/usoc/2006_5/7-12.pdf

24. Кісь О. Р. Моделі конструювання гендерної ідентичності жінки в сучасній Україні [Електронний ресурс] / О. Р. Кісь // Ї. – 2003. – № 27. – Режим доступу : www.ji.lviv.ua/n27texts/kis.htm.

25. Кімел М. Гендероване суспільство. – К.: Сфера, 2003. – Розділ 1. Вступ, Розділ 2. Заповідано природою: Біологія формує статі (С. 1-68).

26. Клименко Н. Роль і місце жінки-військовослужбовця в Україні. – Економіка та держава, 2014, №5, с.116-119.

27. Кодекс законів про працю України

28. Конституція України

29. Комплексный подход к проблеме равенства между женщинами и мужчинами в Совете Европы. – Равенство между женщинами и мужчинами:

права человека и демократия. Основные недавно опубликованные документы Совета Европы, Council of Europe, 2004

30. Маєрчик М. Гендер і стать: від бінарності до багатоманіття (Розділ 1) // Гендер для медій: підручник із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей / за ред. М. Маєрчик, О. Плахотнік, Г. Ярманової. – К.: Критика, 2013. – С. 11-27.

31. Маєрчик М. Розвиток теорій гендеру і статі (Розділ 3) // Гендер для медій: підручник із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей / за ред. М. Маєрчик, О. Плахотнік, Г. Ярманової. – К.: Критика, 2013. – С. 41-58.

32. Малес Л.В. Біологічні, психологічні та соціокультурні чинники / Л.В. Малес // Основи теорії гендеру: Навчальний посібник. – К.: К.І.С., 2004. – С. 131.

33. Мартинюк А. П. Конструювання гендеру в англomовному дискурсі / А. П. Мартинюк. – Харків : Константа, 2004. – 292 с.

34. Марценюк Т. Гендерна рівність і недискримінація: посібник для експертів і експерток аналітичних центрів. – К., 2014. – 65 с.

35. Марценюк Т. Гендерна політика Європейського Союзу: загальні принципи та найкращі практики. – Міжнародний центр перспективних досліджень, 2015. – С. 19-21.

36. Марценюк Т. Інституційні засади регулювання гендерних відносин. – Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата соціологічних наук, К., 2009, с.214.

37. Марценюк Т. Чи спрацює гендерна квота на місцевих виборах 2015 року? – Міжнародний центр перспективних досліджень, 2015, 16 с.

38. Марущенко, О. Гендерні стереотипи вчительства сучасної української школи: соціологічний аналіз / Олег Марущенко // Гендерна парадигма освітнього простору. - 2015. - №2. - С. 88-95.

39. Мельник Т.М. Гендер як наука та навчальна дисципліна // Основи теорії гендеру: навчальний посібник / [відповід. ред. М.М. Скорик]. – К.: К.І.С., 2004.– С. 10-29.

40. Мельник О.О. Індекс розвитку людського потенціалу як індикатор ефективності соціальної політики країни. – V Международная научно-практическая конференция “Наука в информационном пространстве”, 30-31 октября 2009г., <http://www.confcontact.com/2009ip/melnikOO.php>

41. “Невидимий батальйон”: участь жінок у військових діях в АТО. – Соціологічне дослідження, http://uwf.kiev.ua/files/Nevydymiy_batalion.pdf.

42. Оксамитна С. М. Гендерні відносини крізь призму громадської думки в Україні і світі / С. М. Оксамитна // Гендерна перспектива / [упоряд. В. Агеєва]. – К. : Факт, 2004. – С. 135–147.

43. ООН наголошує на важливій ролі жінок в сучасному суспільстві. – Сайт ООН, <http://www.un.org.ua/ua/informatsiinyi-tsentri/news/3405-2014-12-04-18-23-51-oon-nagoloshue-na-vazhliivy-rolu>.

44. Павлюк Л. Гендерні стереотипи і гендерна чутливість комунікації (Частина друга) / Л. Павлюк // Медіакритика. – 2008. – 18 листопада. – С. 2.

45. Підсумкові зауваження Комітету з ліквідації дискримінації відносно жінок (18 січня - 5 лютого 2010р.). – Міністерство у справах сім'ї, молоді і спорту.

46. Проект “Жінки – це 50% успіху України”. – <http://50vidsotkiv.org.ua>.

47. Проект “Жінки у політиці”. – <http://www.womeninpolitics.org.ua>.

48. Пузиренко Я. В. До проблеми номінації осіб жіночої статі в українській мові (гендерний аспект) / Я. В. Пузиренко // Наукові записки НаУКМА. – К., 2001. – Т. 18. – С. 36–42.

49. Резнік Г.О. Становище жінки в Українському суспільстві // Право. – 2001. - №8. – С.16-19.

50. Скиба Э.К. Гендерная идентичность в философии постмодернизма: монография. Днепропетровск: Монолит, 2014. 218 с.

51. Скиба Э.К. Власть как источник конституирования неравенства гендерных идентичностей. Грані.Дніпропетровськ, 2015. Вип. 1 (117). С. 29-34.

52. Скиба Э.К. Гендер как социокультурный конструкт // Вісник Дніпропетровського університету. Сер. «Філософія. Соціологія. Політологія».Дніпропетровськ: ДНУ, 2012.Вип. 22. С. 102-107.

53. Скиба Э.К. Гендерные режимы как отражение властных отношений // Антропологічні виміри філософських досліджень. Дніпропетровськ: ДНУЗТ ім. акад. В. Лазаряна, 2015. Вип. 7. С. 103-110.

54. Скиба Е.К. Ідентичність як базове поняття концепту «сучасне суспільство»// Українознавчий альманах. К.: КНУ імені Тараса Шевченка, 2013. Випуск 11. С. 125 - 128.

55. Слінчук В. В. Мовностилістичні засоби творення гендерних образів молоді (за матеріалами друкованих мас-медіа) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.08 / В. В. Слінчук. – К., 2006. – 20 с.

56. Сукуватий В.А. Бізнес-леді: Міфи і реальність // Соціологічні дослідження. 2002. – № 11. – С.69-77.

57. Суковата В. Стереотипи підприємництва у масовій свідомості: гендерний аналіз / В. Суковата // Соціологія, методи, маркетинг. – 2001. – № 2. – С. 131–143.

58. Тимчасовий перелік штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу з урахуванням тих, на які дозволяється призначати військовослужбовців-жінок, та відповідних їм військових звань і тарифних розрядів посад, затверджений наказом Міністерства оборони України №337 від 27 травня 2014р

59. Турецька Г.В. Ділова активність жінок і сім'я // Соціологічні дослідження. 2001. –№2. – С.67-73.

60. Чекаліна А.А. Гендерна психологія: Навчальний посібник. – М.: Ось, 2006. – 256 с.

61. Чухим Н. Гендер та гендерні дослідження в ХХ ст. // Незалежний культурологічний часопис «І». – 2000. – № 17.– С. 22-29.

62. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_002#Text.

63. «Україна. Відповідність національного законодавства, політики та практик критеріям взаємодії Міжнародної коаліції за рівну оплату праці (ЕРІС)».

64. <https://www.unwomen.org/sites/default/files/2022-05/Rapid-Gender-Analysis-of-Ukraine-en.pdf>.

65. https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2022.pdf

66. Christine K. Shenouda, Judith H. Danovitch. Effects of gender stereotypes and stereotype threat on children's performance on a spatial task (<https://www.cairn-int.info/journal-revue-internationale-de-psychologiesociale-2014-3-page-53.htm>)

Cohen D., Green A., Wood E. (2013). Wartime Sexual Violence: Misconceptions, Implications, and Ways Forward. – Washington, DC: United States Institute of Peace.

67. Dina Gerdeman. How Gender Stereotypes Kill a Woman.

68. Gender-Based Violence in the Conflict-Affected Regions of Ukraine: Analytical Report. – UNFPA, Ukrainian Center for Social Reforms, November 2015,

retrieved from: <http://reliefweb.int/report/ukraine/gender-basedviolence-conflict-affected-regions-ukraine-analytical-report-november>.

69. Global Database of Quotas for Women, Inter-Parliamentary Union. – Quota Project, <http://www.quotaproject.org/aboutQuotas.cfm>.

70. Dahlerup D. Using Quotas to Increase Women's Political Representation. – Women in Parliament: beyond Numbers [ed. by A. Karam], Stockholm: International IDEA, 1998, p.91-109.

71. Gender balance in decision-making positions, Autumn 2015. – European Commission, http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/gender-decision-making/index_en.htm.

72. Gender. Social Science Dictionary. Retrieved 20 March 2015

73. Gender Stereotypes: The Importance of Equality

74. Global Gender Gap Index 2022, Global Gender Gap. – World Economic Forum, <http://reports.weforum.org/globalgender-gap-report-2022>.

75. Katherine Coffman, Manuela Collis, Leena Kulkarni. Stereotypes and Belief Updating.

76. Human Development Report, Gender Equality Index. – UNDP, <http://hdr.undp.org/en/statistics>.

77. Lippmann W. Public Opinion / W. Lippmann. – N.-Y. : Harcourt, 1992. – 237p.

78. Pedro Bordalo, Katherine Coffman, Nicola Gennaioli, Andrei Shleifer. Beliefs about Gender

79. https://ratinggroup.ua/research/ukraine/gendernye_rol_i_stereotipy.html.

80. The Multiple Dimensions of Gender Stereotypes: A Current Look at Men's and Women's Characterizations of Others and Themselves.

81. UNICEF Workingpaper. How to remove gender stereotypes from playtime.

82. Ward J., Vann B. (2002). Gender-based violence in refugee settings. – Lancet, 360 (Suppl): s13-s14.

83. WHO (2013). Global and Regional Estimates of Violence Against Women: Prevalence and Health Effects of Intimate Partner Violence and Nonpartner Sexual Violence. – Geneva: World Health Organization, London School of Hygiene and Tropical Medicine, and South African Medical Research Council.

84. Women in National Parliaments, Inter-Parliamentary Union. – <http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm>.

85. World Bank (n.d.) Financial Inclusion Data – Ukraine, World Bank, Washington, D.C. – <http://datatopics.worldbank.org/financialinclusion/country/ukraine>.

Протокол аналізу звіту подібності науковим керівником

Заявляю, що я ознайомився (-лась) з Повним звітом подібності, який був згенерований Системою виявлення і запобігання плагіату щодо роботи:

Автор: Радчук Андрій Петрович

Назва: Радчук_магістр_2022_final.docx

Координатор: Усик Віра Іванівна

Підрозділ: кафедра національної економіки та публічного управління

Коефіцієнт подібності 1:24.2

Коефіцієнт подібності 2:7.6

Тривога: 2

Після аналізу Звіту подібності констатую наступне:

виявлені в роботі запозичення є сумлінними і не мають ознак плагіату. Тому робота визнається самостійною і допускається до захисту;

виявлені в роботі запозичення не мають ознак плагіату, але їх надмірна кількість викликає сумніви щодо цінності роботи і самостійності її автора. Роботу направити на доопрацювання;

виявлені в роботі запозичення є недобросовісними і мають ознаки плагіату або в ній містяться навмисні спотворення тексту, що вказують на спроби приховування недобросовісних запозичень. У зв'язку з чим, робота не допускається до захисту.

Обґрунтування:

Всі виявлені запозичення доопрацьовані та неналежним чином оформленні _____

Дата

Підпис Наукового керівника